

Aydınlık

Sayı: 4

İçtimai, terbiyevi, edebi aylık mecmuadır

1 Teşrinievvel 921

Münderecat

Mütefekkirînin Vazifesi	Hazi Barbus
Burjuva Demokrasisi Ve Sosyalizm	Sadreddin Celal
Türkiye'de İnkılâbın Lüzumu	Şefik Hüsni
Son İtiraf	Şevket Aziz
Karenkebi (Anatol Frans)	Leman Sadreddin
Zaruri bir İzah	Sadreddin Celal
Bir Mektup	Sadreddin Celal
Marks'ın Akidesi ve Dernekler	Sadreddin Celal
Sermayedar nizam-ı içtimaîsi	M. Cevdet
Matbuat Âleminde	

İdarehane: Bab-1 Ali caddesinde 71 numero

Tevzi mahalli: Bab-1 Ali caddesinde Çiftçi Kütübhanesi

Fiyatı 10 guruştur.

Şehzadebaşı: Evkaf-1 İslamiye Matbaası

Mütefekkirînin Vazifesi

Hanri Barbus'un, yeni intişar eden son eserinden iktibas edilmiştir. Ş. H.

Evvelden daha büyük bir heyecanla, bugün, mütefekkirîne tekrar vazifelerini hatırlatmak istiyorum. Eşya ve efkâr herc ü mercinin şu bulunduğumuz dakikasında gittikçe daha açık konuşmak, gittikçe daha kuvvetli ifade-i meram etmek muvafıktır. Ve hadîsatın şiddetinden kudreti tezauf¹ eden, eski bir tabirle, her birimizin mesuliyetlerimizi yüklenmemiz icab eder.

Mütefekkirler – düşünenleri kastediyorum, eğlendiricileri şarlatanları, aklın tufeyli ve müteneffi²leri değil – hayatın dağdağası içinde, fikrin mütercimleridir. Âlim, filozof, münekkîd³ veya şair olsunlar; meslekleri, gayr-ı kabil-i tadad hakikati, remz⁴ler, ifadeler, kanunlar ve eserlerle. . . tesbit etmek ve onu bir nizam altına sokmaktır. Onun hututunu ve istikametini istihraç ederler; hülâsa hemen ilahi bir mevhibe⁵ olan eşyayı adlarıyla tevsim⁶ etmek iktidarına maliktirler. Onlar için, hakikat kendi kendini itiraf eder, intizam bulur ve artar ve taazzi⁷ etmiş fikir, onlardan sudur ederek, itikadları tashih ve idare eder. Bu ulvî fayda sayesinde, fikir işçileri, nihayetsiz bir facia olan tarih-i beşerin, daima mebdindedirler.

Bugün ilk vazifeleri, kıyamet koparcasına tahaddüs eden bu faciaya, kendilerini kâmilan hasretmektir. Teressüm⁸ eden ulvî sadeliğini fark ve temyiz etmek ve böylece fikrin eserini temadi ettirmek için; bunu haiz olduğu bütün cesametiyle idrak etmeyi, içinde elan birçoklarının gömülmüş bulunduğu fer'i⁹ mülâhazatın fevkine yükselmeyi dahi mesleki namus onlara emreder.

Hiç şüphesiz, süratle teakub¹⁰ eden ilcaat¹¹-ı muhitiyenin haricine başımızı kaldırmak, kolay bir şey değildir. Mamafih yüksek bir emr-i kati bunu yapmayı bize haykırıyor.

Bütün beşer meselesini teşkil etmeyen, fakat tali'mizi alakadar eden tek mil mesaiden bizim en müsmir bir tarzda müdahalemize müsaid olan içtimai mesele, bundan sonra hakiki mevkiine – yani şeniyyetin müsbet şeyleri: sahasına vaz edilmeli ve nihayete kadar orada kalmalıdır. Bu iddia aklın bir muzafferiyeti; bir canlı terkinin ilk merhalesidir. Bu, her haili ortadan kaldırıp, üzerinde yürünebilecek bir yol açar.

Bir zaman olmuştu ki, ulum-ı diniye ve fevk-üt-tabiiye, fûnun-ı hükmiye ve tabiiyeye iras müşkülât ediyordu.

Binlerce seneler, bu karışıklık bu ihtilat, fûnunu yerinde saymaya, gülünç ve korkunç bir akamete mahkûm etti. Bütün bu ciddiyeti ilga ve varlığın esbab-ı ibtidaiyesine ve künhüne dair müheyyiç ve baş döndürücü tedkikatı ayrı bir tettebbu safhasına vaz edip; hedefini tayin ve

¹ Kat kat olmak, bir misli artmak.

² Fayda sağlayan.

³ Tenkid eden.

⁴ İşaret.

⁵ İhsan, sevgi, hediye.

⁶ Adlandırma.

⁷ Şekillenme.

⁸ Resmedilme.

⁹ Esasa ait olmayan.

¹⁰ Peşinde olmak.

¹¹ Zorlamalar, lüzumlu şeyler.

onu ancak müsbet vakıaların müşahede ve tecrübesine hasrettikten sonradır ki, fünün-1 tatbikiye, muntazaman neticeler istihsaline başladı. O vakit, tasnif suretiyle hadisatın zahiri teşevvüşünü taht-1 itaat ve intizama koymaya; kanunlar ihraç etmeye; kati bedahat¹²lar teraküm ettirmeye muvaffak oldu. Usul-1 ilmînin bu muhteşem küçülmesini ilk fark edenlerden birinin dediği gibi: “Bilmek, tahmin etmek ve kadir olmaktır.”

Bundan böyle, ilm-i içtimai için de, hal aynı olmak lazımdır. Kesb-i cesamet eden buhranların, şeniyetleri tasrih ve tavzih ettikleri şu günlerde, malumat eşkâlini nihayet yekdiğere rabt ve makul ve kavi bir tarzda mefkûremizi tahdid etmeye mecburuz.

Bir yeni din mevzu-1 bahs değildir. Mevzu-1 bahs olan ne dünyevi bir cennet, ne hayali ve harikulade hiç bir şeyi de değildir. “İnsanlara saadet” temin etmek; yahud yeryüzünden bagteten¹³ aşk ve uhuvvet inkişaf ettirmek, bizi daha hiç işgal etmez. Bu kelimeler tam manalarında alındığı zamanlar mefkurevi ve hissi kuvvetlere taalluk ederler; ilm-i içtimain saha ve menabiinden hariç kalan zübde¹⁴lerdir. Bu şeyler herkesin [91] payansız¹⁵ deruni¹⁶ hayatından nebean¹⁷ ederler. Ve orada kalmalıdır.

Birçok asil düşünceli kimseler içtimai terakkiyi, ahlaki terakkiye musırrâne¹⁸ karıştırırlar. Tabiat-1 beşeri esasından tebdil etmesi lazım gelen ruhi ve hissi inkılabdan gayrı inkılab-1 dünyevi kabul etmezler. “Her şeyi tebdil etmek için, evvela insanı tebdil etmek icab eder.” Derler.

Bu kasvetli büyütme her şeyi bozar; zira meselenin mihverini tebdil ile onu mübhem ve adim ül imkân kılar. Ona şüphe yok, bütün insanlar iyi olsaydılar, cemiyet – yalnız buna mebni – kendiliğinden mükemmel olacaktı. Fakat iyiliğin, tabii bir surette eşyayı taht-1 idaresine almak derecelerinde intişar edeceğine inanmak salahiyetini hiç bir şey bize vermiyor. Cihan vekayinin tarihlerinden mehuz¹⁹ misaller isbat ediyor ki, ferdan²⁰i ruhunda, insan pek az kabil-i tekemmüldür ve kitleleri ve ensal²¹ müteaddideyi, bazen harekete getiren ahlaki, hissi ve bedii muvaaza²²lar tesirden arî kalmıştır, az zamanda istimal ile tebdil şekl-i etmişler ve sabit bir mihek²³in ve müsbet esasların fıkdanından kendi kendilerinin aksine kalb olmuşlardır.

Hayal-i ahlakıyatçılarla, hürriyet-i mutlaka nazariyatçıların, sinesinde – uhuvvetten ari olarak – mücahede ettikleri bu hissi tarz-1 telakki; cemiyet itibarıyla, ancak zamanla mukayyed bir muhalefet, fenalığa mukavemet kıymetini, faydalı, fakat muvakkat bir tahrib tesirini haizdir. Bilfiil iş başarmak mecburiyeti karşısında kalınca, malul olduğu vuzuhsuzluk onu felce duçar eder. Tabiat-1 beşerin müstakbel güzelleşmesi hakkında bir kudsi ümid muhafaza edelim; fakat buna intizaren, her gün daha ziyade ızdırab çeken, yaraları derinleşen

¹² Delil ve isbat gerekmeyecek kadar aşikar olan şeyler.

¹³ Ansızın.

¹⁴ Netice, sonuç.

¹⁵ Sonsuz, uçsuz.

¹⁶ Gönülden, içten.

¹⁷ Kaynamak.

¹⁸ Israr ve inatla, ayak direyen.

¹⁹ Alınmış.

²⁰ Tek, yalnız.

²¹ Nesiller.

²² Vaaz ve nasihat etme.

²³ Mihenk.

bir beşeriyetin gözleri önünde yalnız bu behiştî suret-i halli parıldatmaktaki istihzayı takdir edelim ve bilelim ki onun kendi kendisine imal ettiği tal'i mail-i inhidamdır.

TÜSTAV

Burjuva Demokrasisi Ve Sosyalizm

“Demokrasi” ve “sosyalizm”. . . İşte bilhassa harb-i umumiden beri, matbuatta en çok tesadüf edilen ve zıd iki mefhumu, hasım iki içtimai mezhebi ifade eden iki kelime. . .

Zamanımızın en mühim siyasi ve içtimai münakaşaları bu iki mezheb içtimai taraftarları arasında cereyan ediyor.

Demokrasi taraftarları; bugün dünyanın hemen bütün memleketlerinde hâkim olan sermayedar nizam-ı içtimaisini müdafaa edenler, sosyalizm taraftarları ise, bütün beşeriyete sulh ve saadet bahş edeceğini iddia ettikleri sosyalizmin teessüsü için çalışanlardır.

Demokrasi, hal-i hazırda hâkim olan tarz-ı idare olduğu için, yerine geçmek isteyen sosyalizme karşı malik olduğu bütün silahlarla hücum ediyor. Ve mevcut olan her şeyin mutlaka iyi olması ve ilelebed devam etmesi icab ediyormuş gibi ifade ettiği hakikatten ziyade kelimenin bütün cihandaki şöhret ve itibarına kapılan birçok insanlar, hal-i hazır demokrasisini, tarz-ı idarelerin en mükemmeli olarak görüyorlar.

(demokrasi) taraftarlarının sosyalistlere karşı serd ettikleri en esaslı itirazları şu suretle hülasa edebiliriz:

-[demokrasi tarz-ı idaresinde hükümet; sınıf farkı gözetmeksizin milletin bütün ferdlerini temsil etmekte, umumun menfaatini nazar-ı itibara alarak hareket etmektedir.

Hâlbuki bir sosyalist tarz-ı idaresinde, mevki-i iktidara gelecek olan hükümet; yalnız (proletarya – işçi) sınıfını temsil edecek ve binaenaleyh bu sınıf-ı içtimainin menafine göre hareket eyleyecektir.

Beşeriyet, uzun asırlar süren pek kanlı mücahede [92] ve mücadeleler neticesi milletleri, mukadderatlarına bizzat hâkim kılan demokrasinin bir tarz-ı idareye sahip kıldıktan sonra, yalnız bir sınıfın hâkim olacağı bir tarz-ı idareyi kabul etmesi bir terakki değil, belki, ebediyen mahvolmasını arzu ettiğimiz müstebid maziye, irticaa doğru atılmış büyük bir hatvedir.]

Bu itirazın haklı olup olmadığını anlamak için yapılacak yegâne şey evvela:

Bugünkü demokrasinin gayesi nedir? Hemen iki asırdan beri Avrupa'nın bazı memleketlerinde ve daha sonra dünyanın hemen bütün memleketlerinde teessüs eden demokrasi tarz-ı idaresi gayesine sadık kalmış mıdır, yani vaad ettiği hürriyet ve müsavat ve adalet teessüs etmiş midir? Bugün milletler mukadderatlarına bizzat hâkim midirler? Bir kelime ile demokrasi; içtimai meseleyi, milletlerin lehine halletmiş midir?

Sonra:

Sosyalizm nedir ve ne istiyor? Demokrasi tarz-ı idaresine karşı serd ettiği itirazlar nedir? İçtimai inkılab halka demokrasiden fazla ne gibi menfaatler temin edebilecektir? Sosyalist cemiyetinde halk mukadderatına bizzat hâkim olabilecek midir?

Zannediyoruz ki mesele, bî-taraf ve ilmî bir surette ancak bu tarzda tedkik edilebilir. . .

Gayemiz sırf hakikati meydana çıkarmak ve yalnız hakkı müdafaa etmek olduğu içindir ki, bu iki sistem hakkındaki şahsi nokta-i nazardan muvakkaten – şüphesiz mümkün olduğu

kadar – tecerrüd²⁴ ederek vekayi ve hadisat, şeniyet-i içtimaiye ianesiyle bu suallere cevap vermeye çalışacağız. Bu suretle neticede, hakikat kendiliğinden meydana çıkmış olacaktır.

* * *

Hepimiz biliyoruz ki (demokrasi) tarz-ı idaresinin esasları İngiltere’de (1649), Fransa’da (1789) senelerinde kurulmuştur. Zaman teessüslerinden bugüne kadar geçen bir kaç yüz sene zarfında bu (demokrasi tarz-ı idaresi) şüphesiz en müterakki ve en mütekemmil şeklini bulmuş, yani gaye-i nihaiyesine vasil olmuştur yahut olmak üzeredir.

Bunun içindir ki, demokrasinin, ibtidai teessüsünde büyük bir debdebe ile ilan ettiği esasların nazariyeden tatbikat sahasına geçecek zaman olmuştur.

Malumdur ki (1789) Fransa büyük ihtilali, avkt[o vakit] memleketi idare eden (asalet) ve (ruhban) sınıflarının elinden siyasi kuvveti almış, (burjuvazi) sınıfını mevki-i iktidara getirmiş, asalet ve ruhban sınıflarının siyasi ve iktisadi bütün imtiyazlarını burjuva sınıfına vermişti.

O vakitler ihtilalci olan burjuvazi, yeni nizam-ı içtimaiyi tesis etmezden evvel bu yeni nizamın, yeni cemiyetin istinad edeceği esasları ilan etmek istedi ve (1789) ağustos’undan itibaren (müessesan – *Constituante*) (hukuk-ı beşer beyannamesi) ni tasdik etti.

Karilerimizin malumu olan bu beyannamenin bütün maddelerini, zikr edecek değilim. Yalnız esas maddeleri nazar-ı tetkikten geçerek bunların, kitap sahifelerinden, politikacıların nutuklarından hayat-ı hakikiyeye geçip geçmediklerini araştıracağım. . .

* * *

1-[Hâkimiyet-i milliye esası – yani, hâkimiyetin asıl ve esası millettir; millet bu hâkimiyeti ya bizzat kullanır yahut intihab ettiği ve murakabesi altında bulundurduğu bir heyet-i mebusa) ya tevdi eder.]

Yani demokrasi, her şeyden evvel halkın ekseriyetinin hâkim olduğu bir tarz-ı idaredir.

Bu hâkimiyet ise bugün (hak-ı intihab) şeklinde tecelli ediyor. Binaenaleyh bir cemiyette ne kadar çok kimse [93] intihab hakkına malik ise o memlekette demokrasinin o kadar ziyade olması icab eder.

En demokratik olan bir memleketi, Fransa’yı misal olarak alalım:

Fransa intihabat kanunu, bu intihab hakkını, 21 yaşını geçen her erkek vatandaşa veriyor. Kadınları, askerleri, mücrimleri ve mecnunları bu haktan mahrum ediyor.

Fransa mesai nezareti tarafından (1918) senesinde neşredilen (*Annuaire Statistique de France*) deki (1911) senesi tahrir-i nüfusuna aid rakamlara nazaran, Fransa’nın nüfus-ı umumiyesinin ancak (% 27,95) i müntehib olmak hakkına maliktir. Hâlbuki Fransızların (% 96,23) on sekiz yaşında veya bunu mütecaviz olmasına ve ne mecnun, ne de mahkûm bulunmamasına nazaran şu neticeye vasil oluruz ki Fransa’da vatandaşların (% 41,28) i intihab hakkına malik değildir. Harb dolayısıyla adedleri pek çok ziyadeleşen kadınlar ve askerlerin memleketlerinin hayat-ı siyasiyesine iştirake hakları yoktur.

²⁴ Ayırmak.

Bu küçük tetkikten şu neticeyi çıkarmak salahiyetini kazanırız: Fransa gibi yüz otuz seneden beri demokrasi ile idare edilen bir memlekette, hâkim olan, kanun ve nizamları yapan, harbe veya sulha karar veren, ekseriyet değil belki bir ekalliyettir. Yani (demokrasi) ismi verilen bu tarz-ı idare bütün manasıyla bir (ekalliyetin tagallübü, diktatörlüğü) nden başka bir şey değildir.

Fakat zannedilmesin ki, bu ekalliyet milletin yüzde (27) sini teşkil ediyor. Göstereceğim ki, hakikatte yalnız bir kaç yüz kişi milletin bütün hayat-ı siyasiye ve iktisadiyesine hâkimdirler. (Monteskiyö) diyor ki:

[Bir demokrasi de, müesseselerin kıymeti, onları murakabe altında bulunduran efkâr-ı umumiyenin kıymetiyle mütenasibdir. . .]

Bu efkâr-ı umumiyeyi yapan nedir?

Mektepler, mabedler, romanlar, tiyatrolar, sinemalar ve bilhassa yüz binlerce nüsha satan yevmi gazeteler. .

Bütün bunları kimler idare ediyor?

Sermayedarlar. . . Öyle ise, bin-netice, efkâr-ı umumiyeyi yapan ve kendi menfaatlerine göre sevk ve idare eden her memlekette adedi bir kaç bini tecavüz etmeyen, büyük sermayedarlar, daha doğrusu, büyük anonim şirketlerin, tröstlerin meclis idare azaları, müdürleridir. Memleketlerin dâhili ve harici siyasetlerini idare edenler, servet-i umumiyenin hakiki hâkimi olan bu maliyundur. . .

Fikrimizi izah edelim: demokratik memleketlerde, nazariyeten hâkim olan ve hükümeti intihab eden, memleketin dâhili ve harici siyasetinin cereyanını tayin eden halktır; fakat hakikatte intihabatı yapan, sermayedarların mümessilleri hükümet adamlarıdır. . .

Hükümet memlekete, ahaliye danışmakla mükelleftir; fakat suali soran odur, cevabı veren de büyük matbuat. . . Ve zavallı müntehib, şaşkın, kafası türlü vaatlerle, yaldızlı ıslahat projeleriyle dolu olduğu halde intihab sandığına eline verilen kâğıdı atar. . .

İşte ahali, hükümet üzerindeki bütün murakabe hakkını ancak dört senede bir defa ve böyle şerait dâhilinde istimal eder. Onun kendi meşguliyeti ve umumiyetle içtimai ve siyasi meselelerdeki cehaleti, dört senelik bir hayat-ı teşriyenin mecmua-i faaliyeti hakkında muhakeme etmesine müsaade etmez. . . İntihabata takaddüm eden hayat-ı siyasiyenin son bariz hadisesi, nazar-ı dikkatini ehemmiyetle celb eden yegâne vakadır. Bundan alacağı ihtisasa göre hükümet veya temsil ettiği fırka namzedlerinin lehinde veya aleyhinde rey verecektir.

Politikacılar bu hakikati iyi bildikleri içindir ki intihabdan evvelki haftalarda efkâr-ı umumiyeyi münhasıran kendi [94] lehlerinde olan bir vaka veya fikir ile meşgul etmek için sarf-ı gayret ederler.

Fakat burada bir müşkülât kendini gösteriyor. Çünkü ekseriya öyle bir mevzu intihab etmek icab ede[r] ki hiç kimsenin, yani ne maliyunun, ne ruhbanın, ne irad ve toprak sahiplerinin, ne de proletarya sınıfının hayati menfaatlerine dokunmasın. . . Fakat mevcut olan birçok hayati meseleler haricinde böyle bir vaka veya fikir üzerinde dikkat-i umumiyeyi tesbit etmek o kadar kolay bir şey değildir. Milyonlarca müntehib üzerinden bu gibi meselelerle alakadar olan ve bunları anlayanlar pek mahduddur.

İşte burada büyük matbuat hükümetin ve sermayedarların imdadına yetişiyor. Bir kere matbuat işe vaz-ı yed etti mi her şey kolaylıkla halledilir. . .

Matbuatın efkâr-ı umumiye üzerindeki tesiri hakkında bir fikir verebilmek için Fransa'nın en büyük gazetelerinden dördünün harbden evvelki satışlarını gösterelim:

Pöti parizyen:	1,200,000
Jurnal	850,000
Pöti jurnal	800,000
Maten	600,000

Bunlara [tan, deba, okudupari, ekler, aksiyon Fransez. . .] gazetelerini de ilave edecek olursak müntehiplerin ne gibi tesirler altında mebuslarını intihab ettiklerini anlarız. . .

Bu hadisat ve rakamlar üzerine müstenid tedkikatımızdan sonra, (burjuvazi demokrasi) sinin ekseriyetin hâkim olduğu bir tarzda olmadığı anlaşıldı. Şimdi bakalım demokrasi diğer vaadlerine sadık kalmış mıdır? [*²⁵]

2-İnsanlar, hukuken hür ve müsavi doğarlar ve yaşarlar. Hürriyet, başkasını mutazarrır etmeyen her şeyi yapmaktır.

Müsavaf!. . . İşte sermayedar cemiyetinde en az bulunan şey. . ve demokrasi tarz-ı idaresi inkişaf ve tekemmül ettikçe, insanlar arasındaki müsavatsızlık az olacağı yerde bilakis çoğalıyor.

Bu müsavatsızlık daha hayatın ibtidasında başlıyor. İnsanlar; analarından fakir veya zengin olarak doğuyorlar. Çocuk eğer zengin aileye mensup ise, daha doğduğu gün, kâşanelere, milyonlara, vasi çiftliklere veya içinde binlerce amele işleyen bütün fabrikalara, irad getiren hanlara, dükkânlara. . . malik bulunuyor.

Hâlbuki bir fakir çocuğun dünyaya geldiği zaman malik olduğu yegâne servet; karanlık, soğuk ve havasız bir oda, hasta, belki [...] belki ayyaş bir baba, maişet kavgası içinde gençliğini, sıhhatini kaybetmiş bir anne ve namütenahi bir sefalet ve yoksulluktan başka bir şey değildir. . . Daha beşikte başlayan bu müsavatsızlık, bütün hayat müddetince çocukları takip ediyor. . . Çünkü maddi ve manevi bütün vesait malik olan zengin çocuğu sükûn ve saadet içinde tahsilini ikmal eyliyor; hâlbuki fakir çocuğu, büyük bir sefalet mahrumiyet içinde ancak ibtidai tahsilini ikmal ettikten sonra, bütün zekâsına istidadına, hüsn-i niyetine, sa'y ve gayretine ve arzusuna rağmen tahsilini yarım bırakarak hayatını kazanmaya mecbur oluyor.

İşte acı hakikat: insanlar gayr-ı müsavi doğuyorlar, gayr-ı müsavi yaşıyorlar ve gayr-ı müsavi ölüyorlar. . .

(hürriyet) e gelince; demokrasinin tanıdığı hürriyet, zenginlerin fakirleri istedikleri şerait dâhilinde esir gibi çalıştırmaları, soymaları, aldatmaları hürriyeti; fakirlerin hissesine isabet eden hürriyet ise [95] ölmek veya esir gibi çalışmak mecburiyetlerinden birini kabul etmek hürriyetidir.

²⁵ [*] Bu hususta daha fazla malumat almak isteyenler [F. Delaisi] nin [Demokrasi ve Maliyun – La Démocratie et Les Financiers] ismindeki kitabını mutlaka okumalıdır.

(hürriyet, başkasını mutazzır etmeyen her şeyi yapmaktır) deniliyor; fakat nazariyeden tatbikata geçilince bu hürriyetin, bir avuç sermayedarânın milletin büyük bir ekseriyetini haraca kesmesi, onun hayat ve saadetiyle oynaması şeklinde tecelli ettiği görülür. Bu hürriyet namına değil midir ki beş on zengin bütün memleketin, bütün dünyanın hayat-ı iktisadiyesine hâkim oluyorlar, eşya ve erzak fiyatlarını istedikleri gibi yükseltiyorlar ve bu suretle hayatın müthiş bir surette pahalılaşmasına sebep olarak zavallı ahaliyi gıdalarından fedakârlık yapmaya mecbur ediyorlar. . .

Adalet! Fakat bu burjuva adaleti namına değil midir ki ahaliyi büyük mikyasta resmen soyan muhtekirler, teşkil ettikleri (tröst) lerle dünya piyasasına hâkim olan karneciler[kaf-elif-re-nun-top he], rokfellerler, morganlar, roçıldler. . . Her yerde hürmet ve itibarla karşılanıyor, insanlarla taltif ediliyor; fakat iş bulamadığı için çoluk çocuğuyla günlerce aç kalan amele, tahammülü tükenerek faraza bir fırından bir okka ekmek aldı mı hırsızlıkla itham ediliyor ve cemiyet-i beşeriye için muzır bir uzuvdur diye hapse atılıyor.

Bugün İstanbul'da, camilere, medreselere, yangın harabeleri kovuklarına sığınmış on binlerce çocuk, kadın, ihtiyar. . . soğukla, açlıkla, hastalıkla pençeleşmektedir. Fakat beri tarafta, her odası ısınmış, havagazı veya elektrikle tenvir edilmiş büyük konaklarda yalnız bir kaç kişi oturuyor. . .

İşte demokrasinin insanlara temin ettiği adalet.

3-Hürriyet-i tefekkür, hürriyet-i içtima, hürriyet-i matbuat insanların en tabii haklarıdır.

İddia ediliyor ki: artık bugün (demokrasi) nin hâkim olduğu memleketlerde insanlar, istedikleri fikir veya mezhebi kabul etmekte, düşündüklerini yazmakta ve söylemekte tamamıyla serbesttirler.

Acaba bu tabii haktan herkes mütesaviyen istifade edebilir mi? Yoksa sermayedarlar, zenginler bunu da inhisarları altına almışlar mıdır?

Meseleyi yakından takip edenler bilirler ki, hürriyet-i içtima ve hürriyet-i matbuat; hatta en demokratik memleketlerde bile, en güzel ve en büyük binalar, hususi veya resmi içtima mahalleri, en mükemmel matbaalar, en iyi kâğıtlar zenginlerin elinde bulundukça, sermayedarların matbuat üzerinde tesir ve nüfuzu baki kaldıkça, manasız, boş bir sözdür.

Şüphesiz mutlaki idarelere nisbetle demokrasi teessüs eden memleketlerde nisbeten fazla bir hürriyet vardır. Fakat bugün mevki-i iktidarda bulunan sermayedar burjuvazinin nüfuz ve mevki sarsılmaya başlayınca, ahaliye vermiş olduğu sırf siyasi ve şekli hürriyetleri de geri almaktadır. . .

Cihan harbinin tevlid ettiği mali ve iktisadi buhran ve bunun neticesi sosyalizm mezhebinin harikulade bir suhulet ve süratle halk kitleleri arasında intişar ve taammüm²⁶ü sayesinde nüfuz-ı hâkimiyetlerinin günden güne kırıldığını gören burjuva hükümetleri hürriyet-i matbuat ve hürriyet-i içtimaı tahdid etmeye, işçilerin haklarını müdafaa için yapmaya mecbur

²⁶ Genelleşme.

kaldıkları mitingleri, nümayişleri, grevleri men eylemeye mecbur olmuşlardır. Buna mukabil, işçilere karşı yapılan bütün burjuva hareketlerini, nümayişlerini himaye ve teşci etmektedirler.

İsviçre gibi demokrasinin azami inkişaf ettiği bir memlekette, çalıştıkları müesseseden kovulmak korkusuyla istedikleri sosyalist gazetelerine abone olamayan, sosyalist mitinglerine devam edemeyen, istediği [96] sosyalist mebus namzedlerine rey vermeyen işçiler için (hürriyet) kelimesi ne mana ifade eder?

Bütün bu hadiseler bize gösterir ki demokrasi tarz-ı idaresinde mutlak surette hürriyet-i matbuat, hürriyet-i içtima. . . yoktur; bunlar zenginler tarafından inhisara alınmıştır.

4-Temellük, mukaddes ve nez'²⁷ edilemez bir haktır. Hiç kimse bu haktan ıskat edilemez.

Hiç bir şey, burjuva demokrasisinin; ahali ile hayat-ı siyasiye ve iktisadiyeye hâkim olan maliyun arasına konulmuş bir paravanadan ibaret olduğunu ve nazariye ile hayattaki tatbikatı arasında doldurulmaz bir uçurum bulunduğunu bu kadar açık ve kati bir surette gösteremez.

Fil-vaki, kolundan ve zekâsından başka taayyüş vasıtasına malik olmayanlar yahut zikre şayan olmayacak derece cüzi bir servetleri olanlar, her memlekette ahalinin en aşağı, yüzde yetmişini teşkil etmektedirler. Bunun böyle olduğunu herkes bilir, fakat bazıları tasdik etmezler. Yahut aksini iddia ederler. . . Bunlara rakamlarla, istatistiklerle ilzam etmek en kısa ve en kati bir usuldür:

(1909-13) seneleri için yapılan resmi bir istatistiğe göre Fransa'nın mecmu-ı serveti; (225) milyar frangı bulmuştur.

Servet-i umumiyenin ahali arasında nasıl taksim edilmiş olduğunu anlamak için muayyen seneler zarfında ölenlerin bıraktıkları miraslar tedkik edilerek şu neticeye vasıl olunmuştur:

Malik olanların adedi (1909-13) seneleri zarfında, (40) milyon ahali üzerinden (11,632,900) dir. Ve bunlardan her biri, vefatlarında varislerine bir franktan elli milyon frank arasında tehalüf eden bir servet bırakacaklardır. Bu (malik olanlar) on üç sınıfa taksim edilmiştir: birinci sınıfa dâhil olan 31 kişinin her biri vasati 151,774,000 franga maliktir. On üçüncü sınıfa dâhil olanların miktarı (3,183,550) dir. Bunların her birine düşen servet vasati (318) franktır. Birinci sınıfa teşkil eden (31) kişinin mecmu-ı serveti (4860,000,000) – bütün diğerlerinin, yani (3,183,500) kişinin servet-i umumiyesi (900,000,000) dur. Netice: birinci sınıf adamları üçüncü sınıfa dâhil olanlardan bir milyon defa daha zengindirler. . .

On üçüncü sınıfın altında bir de on dördüncü sınıf vardır ki bundan miras istatistikleri ekseriya bahsetmezler. Bunlar hiç bir şeye malik olmayanlardır. Doktor (tuluz) un yaptığı bir istatistiğe nazaran Fransa'da (1911) senesi zarfında ölen (700,000) kişi üzerinden (350,000) i yani yarısından fazlası hiç bir şey bırakmamışlardır. (190,000) tanesi (1 – 2,000) frank arasında gayet cüzi bir servet terk etmişlerdir. [mecmuu olan beş milyar yedi yüz altmış bin üzerinden yalnız yüz kırk milyon] Binaenaleyh ölenlerin dörtte üçünden fazlası hemen hiç bir şeye malik değildiler. . Servet, geri kalan dörtte birine aiddi. Ancak yüzde yarımını teşkil eden (666)

²⁷ Çekip almak.

milyoner bir buçuk milyar servet bırakmışlardır ki bu meblağ heyet-i mecmuanın dörtte birini teşkil etmektedir.

Bilmem, bütün muhakemelerden ve faraziyelerden daha belîğ olan ve yalan söylemesi ihtimali olmayan bu rakamlardan sonra, demokrasi tarz-ı idaresinde (temellük) ün de diğer haklar gibi, miktarı gayet mahdud ve gittikçe azalan bir takım sermayedarlar ve maliyunun yed-i inhisarında bulunduğunu tasdik etmeyecek bir kimse bulunabilir mi?

Maatteessüf, memleketimize aid istatistikler henüz tanzim edilmiş değildir yahut bunlardan biz haberdar değiliz. Herhalde yakın bir istikbalde bu arzu ve temennimiz yerine gelirse [97] Türkiye’de de servetin bu suretle taksim edilmiş olduğunu göreceğiz. . Yalnız, sermayenin temerküz ve tekasükü[*tekâsüfü olmalı*], diğer sanayii tekemmül etmiş memleketlerdeki dereceyi bulmamışsa bunun sebebi memleketimizde büyük sanayiın daha henüz büyük mikyasta inkişaf etmemiş olmasıdır. . Hiç şüphe yoktur ki bu sanayiın inkişafı nisbetinde memleketimiz bu hususta da Avrupa memleketlerine benzemekte gecikmeyecektir.

..

5-Demokrasinin vaz ettiği ve bir amil-i terakki olarak gösterdiği esaslardan biri de serbest-i ticaret ve sanayi, binaenaleyh rekabettir. Bu serbesti sayesinde ki cemiyet içinde en aklıfer, en kabiliyetliler, en çalışkanlar, akılsızlara kabiliyetsizlere, tembellelere, galebe edecek ve bu rekabet neticesi ahali, daima daha iyi ve daha ucuz eşya ve erzak olacaktır.

Fakat maatteessüf, demokrasi tarz-ı idaresinde muzafferiyeti temin eden amiller; sa’y ve zekâ, metanet gibi şahsi ve zatî kabiliyetlerden ziyade, sermaye ile hile, yalan, kuvvet gibi burjuva ahlakîyûnunun bile zahiren olsun tel’in ettikleri ahlaksızlardır.

Burjuva ahlakını tesis eden ihtilal-i kebir (çalış ve sa’yının semeresinden serbest bir surette istifade et) düsturunu vaz etmiş, fakat bu hürriyetin teminatı demek olan istihsal ve sa’y vasıtalarını ahaliye temin etmekle asla meşgul olmamıştır. . . Bunun için milletin çalışan ekseriyeti bu inkılabdan pek az istifade etti. Hâlbuki burjuvazi sınıfı; kendi sınaî ve ticari inkişafına sed çeken bütün mâniaları, devirerek, bütün istihsal vasıtalarını yed-i inhisarına alarak (servet-i içtimaiye) nin hâkim-i mutlakı kesildi.

6-Nizam-ı içtimaiyi muhafaza etmek için vatandaşlar kabiliyetleriyle mütenasib bir surette vergi vermekle mükelleftirler. . .

Bundan demokrasinin (nizam-ı içtimai) yi tesis etmiş olduğu anlaşılıyor. Fakat bugünkü cemiyet içinde hâkim olan intizam değil belki bütün manasıyla intizamsızlık, ahenksizlik ve anarşidir. Tezadlarının dehşet ve azametiyle en korkunç siyasi istibdad devrelerini geride bırakan bugünkü sermayedar cemiyetini meşhur âlim (buhne) şöyle tasvir ediyor:

Fakirliğin fazlası	Zenginliğin fazlası
Harikulade bir kuvvet	Şayan-ı hayret bir acz
Büyük bir saadet	Derin bir sefalet
Fazla varlık	Büsbütün yokluk
Şayanı takdir yüksek bir ilim	Şayan-ı teessüf derin bir cehalet
En zahmetli ve yorucu bir çalışma	Hiç zahmetsiz bir telezzüz

Her nevi güzellikler ve asaletler En amik inhitat ve çirkinlikler

Bu tasvire hiç bir şey ilavesine lüzum görmüyorum. Yalnız şunu söylemek isterim ki: cemiyet içinde intizamsızlık ve ahenksizliğin gittikçe daha fazla bir surette hâkim olduğuna en kati delil, hapishanelerin, mütemadiyen çoğalan mücrimleri istiab edemeyecek bir hale gelmesidir. Diğer bir nokta daha var. Hakiki mahiyetini gösterdiğimiz bu (nizam-ı içtimai) yi idame etmekle mükellef olan jandarma polisler, askerler, mahkemeler. . . in hangi sınıf halka menfaatleri dokunuyor? Evet, bütün bu (nizam-ı içtimai) muhafızları; zenginlerin evlerini, topraklarını, paralarını, mücevherlerini; rahat ve saadetlerini eğlence ve sefahatlerini muhafaza ediyor. . Fakat bütün bu nimetlerden hiç birine malik olmayan fakirlere ne yardımı dokunuyor? Hatta ekser hususlarda onlara zarar vermiyor mu? [*²⁸]

Sonra, bu tekâlif, insanların kabiliyetleriyle mütenasib değildir. Hatta (varidat üzerine vergi) alındığını farz etsek bile, mesela seneden beş yüz lira kazanan bir işçi veya memur için beş on lira vergi vermek [98] yirmi bin lira varidatı olan bir zengin için beş yüz hatta bin lira vermesine – verdiğini farz ediyoruz – benzer mi?

Fukara işçi veya memur için on lira bir haftalık nafaka parasıdır, demek bunu kendinin ve ailesinin gıdasından kesecek. . Hâlbuki zengin bin beş yüz lirayı eğlence ve sefahat tahsisatından ayıracaktır. . .

* * *

Bu tetkiklerden çıkardığımız netice şudur.

1-Sınıf mücadelesi hakikatini ve içtimai inkılab lüzumunu tanımak istemeyen ve sırf demokrasinin mevcut olduğunu iddia eden siyasiyun ve içtimaiyun, tarihi büyük bir hakikate karşı göz yummuş oluyorlar. Çünkü burjuvazi sınıfı mevki-i iktidara, sulh-perverane ıslahat değil, ancak ve ancak kralların, zadedân ve ruhban sınıflarının mağlubiyetiyle neticelenen kanlı bir inkılabdan sonra gelebilmiştir. Ve bu mevki, bunların iade-i hâkimiyet teşebbüslerini süngü kuvvetiyle kırmak ve bilhassa yaldızlı vaatlerle aldatıp kuvvetinden istifade ettiği (işçi – proletarya) sınıfına karşı takip ettiği cebir ve tazyik politikası, bir kelime ile (diktatörlüğü) sayesinde muhafaza edebilmektedir.

2-Bugün, dünyanın hiç bir memleketinde sırf bir demokrasi mevcut değildir. Bugünkü demokrasi; yalnız zenginlere hak-ı hayat tanıyan ve fakirleri medeniyetin bütün nimetlerinden mahrum bırakan (burjuva demokrasisi) dir. Bu demokrasi içinde mevcut olan her şey: hürriyet, adalet, kanun, mülkiyet. . . Burjuva hürriyeti, burja adaleti, burjuva kanunu ve burjuva mülkiyetidir.

3-Burjuva demokrasisi, ibtidai teessüsünden bugüne kadar bir kaç yüz sene geçmiş olmasına rağmen, vaadlerinden hiç birini yerine getirememiştir. . .

Hâkimiyet-i milliye, büyük bir yalandır. Hayat-ı siyasiye ve iktisadiyeye hakikaten hâkim olanlar ve bütün servet-i milliyeyi yed-i tasarruflarına geçirenler, adedleri bir kaç bini tecavüz etmeyen ticaret, sanayi ve banka adamları, maliyundur. (efkâr-ı umumiyeye) dedikleri

²⁸ [*] Tefrikamız (karenkebi) ye müracaat.

şey ise, bizzat idare ettikleri – satın aldıkları – büyük matbuat vasıtasıyla, kasden cahil bıraktıkları halka telkin ettikleri fikirlerdir.

4-Burjuva demokrasisi bütün meyvelerini vermiş, gaye-i intihaiyesine vasıl olmuştur. Bugünkü cemiyet içinde ezilen ve soyulan işçi sınıfının kurtuluşunu, demokrasinin tabii tekâmülünden beklemek, elma ağacından üzüm almayı istemek kadar gülünçtür.

5-Burjuva demokrasisi; derebeylik tarz-ı idaresinin, istihsal ve mübadele-i servetin inkişafına karşı koyduğu mâniaları devirmek ve kuva-yı müstahsilenin harikulade inkişafını temin etmek suretiyle tarihi vazifesini ifa etmiştir. Fakat bugün, bizzat yarattığı müstahsil kuvvetlerin inkişafına mani olduğu içindir ki yerini içtimai terakki ve adaleti temsil eden bir sınıfa terk etmek mecburiyetindedir.

Gelecek makalemde (sosyalizm) i mevzu-ı bahs edeceğim. Ve bu yeni mezheb-i içtimainin içtimai adalet ve müsavata temin edip edemeyeceğini, beşeriyete, vaad ettiği sulh ve saadeti getirip getiremeyeceği meselesini tedkik eyleyeceğim.

Sadreddin Celal

Türkiye’de İnkılâbın Lüzumu

Harb-i umumi faciasının son sahneleri üzerine, 1918 mütarekelerinin suziş²⁹li perdesi indiği gibi; rabit ve mülevves inlerinden, nihayet çıkmak imkânına mazhar olan muhariblerin – galib, mağlub – gözlerinde, aynı bir ümidin şulesi parıldamıştı: korkunç kâbusları andıran bütün bu sürekli zahmetler, fedakârlıklar, milyonlarla hayatın heder olması; beşeri, müebbed bir ızdırab içinde [99] yaşatan müessiratın izalesi içindi. . . Artık harbden evvelki vaziyete avdet edilmeyecekti. Yeni bir gün doğacak; onun efsunlu sıcaklığı, eski istismarı, rekabeti, ayrılık gayrılığı eritip, ortadan kaldıracak; insanları kardeş kılacaktı. Ölüm ve eziyet çukurlarından, zafer teraneleriyle avdet edenler, mucizeyi, beş sene mütemadiyen, kendilerini, hürriyet ve adalet sözleriyle avutarak – vahşi hayvanları bile ürkütecek – bir cehennem hayatına tahammüllerini temin eden zamandârânın hüsn-i niyet ve himmetinden bekliyorlardı.

Mağlublar ise, hatta bu nevi mazeretlere bile lüzum görmeden, ne olduğunu bilmedikleri bir gaye için, caniyane bir tarzda, kendilerini feda edenlerin, . . . timsah gözyaşları dökerek, imzaladıkları mütareke muahedemelerini, onların idam hükümleri diye kabul etmişler; ve bu neticeyi, nihayeti gelmez işkenceleri imtidadınca, en aziz haklarına varıncaya kadar, ayakları altında çiğneyenlere karşı ihraz edilmiş bir zafer telakki etmişlerdi. Arkalarında bıraktıkları işkence meydanlarına, kardeş ölüleriyle beraber, esaret zincirlerini de gömdükleri kanaatıyla, kalpleri müsterih, bütün matemlerine rağmen, adeta şen, silahlarını terk etmeden, son vazifelerini ifaya koşuyorlardı. Ve zannediyorlardı ki, bu cihan-şümül facia müretteplerini tard etmekle – bu siyasi inkılab ile – bütün fenalığı kökünden koparıyorlardı. . . Ve payansız saadet günlerine erişeceklerdi.

Bizde de, harpten mesul hükümeti ve onun istinad ettiği fırkayı, iş başından kovmak için, fevkalade bir tehalük gösterilmişti. Ve zannedilmişti ki, bu siyasi harbin istibdadından, milletin halas olması, – felaketin vüsatine rağmen – mağlubiyetin acılarını, maddi zararlarını, büyük bir mikyasta tahfif edebilecekti. Fakat haftalar, aylar geçiyor bir iyilik mahsus olmuyordu. Bilakis bünye-i içtimaiyeyi, için için kemiren, tahmin edildiğinden daha vahim bir marazın, maişet buhranını, fenadan bedtere doğru getirdiği, gün geçtikçe, daha büyük bir vuzuhla anlaşılıyordu. Ahali kitlelerinin derinliklerine kadar, tedricen, bu üryan hakikatin hululü, bizzat alakadarları, cezri bir tedavi taharrisine, şüphesiz, mecbur kılacaktı. Maatteessüf “sulh” siyaseti, rüyeti, hayal ve nikbini bulutlarıyla, taglit³⁰ edilmiş olanlara varıncaya kadar, Avrupa’da herkesin hoşnutsuzluğunu mucib olmakla kalmayarak; Anadolu’da da kasden ihdas ettiği yeni facia ile, halkın, uzakları tarassud etmek, içtimai dertlere şafi bir ilaç aramak, arzu ve ihtiyacı yerine, insiyaki bir müdafaa-i nefis kaygusu ikame etti. Millet muhakkak, kendini toplayıp, sefaletlerinin derinliklerini ölçmeye çalışacak. Asırlardan beri tahammül ettiği idare ile nasıl karanlık çıkmaz bir yola sürüklendiğini fark etmekte gecikmeyecek. . . Mutadı olan tevekkülle, kendi mukadderatına bîgane kalmakta devam ettikçe, şimdiye kadar hissesine düşen – parlak isimlerle süslenmiş felaketlerin teakub³¹undan ibaret – bedbaht acı ömrün, ila-nihaye temadi edeceğini anlayacaktı. Fakat elan bugün, bu kanlı macera, Türkleri, maziyi yapan avamil

²⁹ Acı, dokunma, tesir, etki.

³⁰ Yanıltma, yanlışını çıkarma, karıştırma.

³¹ Birbiri ardınca olmak, peşinde olmak.

ile, istikbalin mümkinatını tedkik ederek, (bütün dünya ile hem-ahenk), (yarın için), bir yeni cemiyet tasarlamak fırsatından uzak tutuyor.

Biz, aylardan beri birçok hem-cinslerimizin, sel gibi, kanları akıtılmak suretiyle, hesaba gelmez, beşeri kıymetlerin zıyaa uğratılmasından, pek derin bir acı duymakla beraber, mefkûre ve akidelerimiz itibarıyla, cereyan eden vukuat, kalbimize ne büyük bir merak, ne de büyük bir heyecan iras etmediği için, bu içtimai meseleyi tedkik edecek kabiliyet-i ruhiye ve itidal-i dem³²i, kendimizde hissetmekteyiz. Ve buna ciddi bir lüzum görüyoruz. Zira yarın, buhran-ı hazır, herhangi bir tarzda halledilince, sınırlarımızı yay gibi gergin tutan ve bizi, pek muayyen ve yakın bir hedefe doğru yürüten avamilin zevaliyle – biraz istirahat edelim derken – coğrafi vaziyetimiz icabı, bu mesele ile yüz yüze karşılaşacağız. İhtimal ki, müstacel kararlar vermek mecburiyeti hâsıl olacak. Ne yapacağımızdan gafil, şaşırıp kalmaktan ise; işi her cepheden tedkik ile uzak bir atıye nazaran, azami faydanın ne tarafta olduğunu bilmemiz, temyiz etmeye; şimdiden çalışmamız elbette evladır.

* * *

Nazarımıza, tedkiki bir devr-i âlem seyahati yaptıralım. Gördüklerimizi, harpten evvelki hale kıyas edecek olursak, ilk kayda lüzum göreceğimiz nokta, aramızdan, takriben on milyon insanın, gayr-ı mutad bir tarzda eksilmesine rağmen, muzdarip beşer kitlelerinin artmış bulunmasıdır. Ona şüphe yok, bu cihan-şümül sarsıntı, bu içtimai ihtilaç, insan tabakaları arasında, mühim karışıklıklar vücuda getirmiş. . . Yalnız ferdleri, mensub oldukları muhitlerden diğerlerine nakl etmekle kalmamış. . . Birçok yerlerde, bazı sınıflardan, cesim parçalar koparmış, bunları diğer bazı sınıflara eklemiştir. Müşahede, neticede, sefalet çekenler adedinin çoğalmış olduğunu gösteriyor.

Harb ticaret ve sanayi, büyük sermayedar sınıfına, muhtelif menşelere malik, birçok genç unsurlar ilave etmiş. . . Küçük burjuvazi sınıfının, küçük irad ve maaşlarla, evvelce nisbi [100] bir refah içinde geçinen, bütün bir parçası, hayat pahalılığıyla, mütenasib bir derecede, geliri artmadığından, hayattan kâminı alamayanlar meyanına dâhil olmuş. . . İşçilerin usta ve becerikli tabakası da, harb zayıyatı ve yenilerin yetişmemesi dolayısıyla, nedret peyda ettiğiinden, gali³³ ücretler kazanmaya başlamış ve sermayedarlığın menfaat-perestâne cemilelerine kapılarak, proletaryanın kayda şayan bazı teşkilatlarıyla beraber, burjuvazi tarafına intikal etmiş. . Ve orduların terhisini müteakib, harb esnasında, yerleri kadınlar ve çocuklar tarafından tutulan, yüz binlerle, milyonlarla ameleler çalışmak arzu ettikleri halde, iş bulamayarak, proletaryanın, sefaleti tahmin ve tasavvura sığmaz bir kısmı olan, işsizler ordularını, her gün daha mütezayid bir tarzda büyütmede bulunmuştur.

İçtimai tabakatin bu taklibatı yanında; milli ve beynelmilel istihsal ve mübadeleye, harb dolayısıyla, arız olan muvazenesizlik, intizamsızlık ve ittırad³⁴sızlık nazar-ı dikkati celb eder. Harb senelerinde, bütün Avrupa ve kısmen Amerika ve Japonya – diğer her şeyi ikinci plana bırakarak – olanca sanayi ve ticaret gayretlerini, harpçi hükümetlerin ve erkân-ı harbiyelerin murakabesi altında, tahrib-i alat ve echizesinin ve orduların ilbas ve iaşe levazımının imal ve tedarikine hasretmişlerdi. Ahali ihtiyaçlarının, bu işlerden arta kalan müessesatın temin

³² Soğukkanlı davranış, tedbirli hareket.

³³ Pahalı, yüksek, haddini aşan.

³⁴ Düzenli.

edebildiğinden gayrısı, Japonya ve Amerika ve müstemlekattan ithal suretiyle, tamamlanıyordu. Merkezi Avrupa ile Balkanlar ve Türkiye ise, en çetin mahrumiyetler içinde çırpınarak, sulhu, sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Nihayet sulh mu, harb mi, ne olduğu pek belli olmayan, bugünkü melez vaziyete erişildi. Daha ilk tecrübelerden, istihsale eski şeklini vermenin, onu istihlak ihtiyacına göre tanzim etmenin, süratle icrası kabil basit işlerden olmadığı anlaşıldı. Para kıymetlerindeki adem-i istikrar ve memlekette memlekete tehalüf; ve sulhun kati bir şekilde tesis edilememesinden münbais siyasi mülahazat, ihracat ve idhalat mesaili de, izalesi imkansız güçlüklerle maruz bırakıyordu. Zaten harb esnasında, açlığa ve ölüme varıncaya kadar her şeyi ihtikâra vesile ittihad ederek – ferdi temellük usul-ı iktisadisini tasvib edenler tarafından bile takbih edilen – hayale sığmaz kazançlar teminine alışmış olan sermayedarlar; serbest rekabetin avdetiyle alçalan yeni temettü nisbetlerini istihkar³⁵ ediyor ve sermayelerini işletmekten müstağni davranıyorlardı. Maişet pahalılığı, bilhassa mağlub milletlerde, az vakitte, muharebenin en had devirlerindeki, daha yüksek bir dereceyi buldu.

Uzun seneler istihsal kuvvetlerinin, tahrib ve imha işlerinde istihdamından ve eski muvazenenin bulunamamasından her şey pahalıya mal oluyor; servetin yalnız mahdud ellerde terakümünden, müdhar³⁶ emtia satılmıyor; sermayeler hakkıyla tedavül edemiyor; mevcut nisbetinde bile halkın ihtiyaçları temin edilmiyor; işçi kollarının büyük bir kısmı iş bulmuyor. . . Bir tarafta vesait-i istihsalıye, emtia ve sermayesi üzerine rahat rahat yaslanmış, vurguna muntazır sermayedar; bir tarafta da aç ve çıplak halk ve iş bekleyen işsiz ordular! İşte dünyanın her köşesinde, nazarlarımızı karşılayan belîğ tablo!

Mütarekeden beri, zaman zaman şiddetlenerek, devam eden bu içtimai ve iktisadi buhranlar, böylece, yeryüzünde, harb zail kadar umumi bir vaziyet-i inkılabiye ihdas etti. Elli senedir, inkılab pişdarlarının mütemadi gayretleri, sınıf cidalinin ehemmiyeti üzerine proletaryanın gözünü açmayı istihdaf ediyordu. Fil-hakika onların kati kurtuluşlarını temin edecek inkılab, ücretli iş esaretini ilga edecekti; hâlbuki bu inkılâbın iktisadi temeli olan müşterek tasarrufu ihzar eden büyük sanayi, ancak bu ücretli işe dayanarak yaşayabilirdi. Gayesine varabilmek için, proletarya, kendi sınıfı ile sermayedar sınıfı arasındaki bu zıddiyeti, uyuşmak imkânının fikdanını, cidal lüzumunu kemal-i şiddetle hissetmeliydi; fakat proletaryayı şuurlandırmaya matuf, bu yarım asırlık mesai, geçen beş harp senesinin tecrübeleriyle amele ve mütefekkirlerin ruhunda husule gelen istihaleye makîs³⁷ bir derecede müessir olamamıştı. Bu ölüm ve işkence mektebinde amelenin artık her şeye akli ermişti. Burjuvazinin kizb ü riya cilası altında gizlediği birçok şeylerin mahiyetine hakkıyla nüfuz edemeksizin[*edememeksizin olmalı*], onların iğrençliğini, şimdi, kuvvetle hissedebiliyor. Artık onu, harbden evvel olduğu gibi, gözlerine kapak geçirerek – değirmenci beygirci gibi – istismar etmek mümkün olmayacak. “münevver” kelimesiyle tavsif ettiklerimizin ekserisi de, onunla in arkadaşlığı ederek, yüksek seciyelerini takdir etmeyi ve kendisini sevmeyi öğrenmiş. . . Biçarenin safdillliğini su-i istimal ile hakikat ve şeniyetleri, kendisinden, gizlemeye hadim yalancı

³⁵ Küçük görmek.

³⁶ Küçük görülmüş.

³⁷ Benzetilebilen.

edebiyata, artık el sürmemeye, bu kirli işe zekâsını sarf etmemeye, cepheden ayrılırken, kasem³⁸ etmişti. Bilakis elinden gelirse ona zahir olacaktı.

* * *

Son mütareke senelerinde, cereyan eden vukuat, iş başında olanların, halkın bu temayülâtına ne kadar yabancı kaldıklarını göstermektedir. Harp esnasında yapılan bütün vaatler, teminatlar [101] unutulmuş; cezri bir tesviyeye muhtaç olan bu buhranlı vaziyet, bu yeni ruhlu insan, kabl-ül-harb cari usullerle idare olunmak hülyasına düşülmüştür. Devlet teşkilatı; cemiyet dâhilindeki sınıf zıddiyetlerinin zadesi ve hâkim sınıf istibdadının icra aleti olduğuna göre. . onun baş makamlarını işgal eden hükümet adamlarının bu tavır ve hareketi mantığa muvafıktır: sınıf cidalinin azami şiddetini ihraz ettiği, yaşadığımız şu devirde, halkın ruhundan, bu inkılab ve istihlas emellerini söküp çıkarmak için, ellerindeki bütün iktidarı istimal etmelerinden tabii bir şey olamaz. Fakat menfaatlerini ona mukavemet etmekte bulanların düşünce ve tasavvurları ve mücadelenin eşkâli her ne olursa olsun, ortalığa hâkim olan, dediğimiz gibi, bir inkılabi vaziyettir. Ve vukuatı o idare ediyor.

Kurtuluşa [*³⁹] ve aydınlığın bundan evvelki sayılarında, intişar eden makalelerimizde iddia ve isbat ettiğimiz gibi, Türkiye’de ahalinin yüzde doksanı, fakir köylü ve ameleden – yani sa’yı mukabilinde aldığı ücretle geçinenlerden – mürekkebdir. Ve sınıfların ilgasına, müşterek tasarrufa ve işin hâkimiyetine müstenid bir inkılabdan, memleketimizde zarar görmesi ve na-hoşnudî göstermesi muhtemel olanlar, ihmal edilebilecek kadar mahdud bir sınıf-ı halktır. Lakin yine evvelce irae ettiğimiz gibi, proletaryaya kabil-i kıyas olan emekçilerimiz arasında, henüz bir his-i tesanüd, bir sınıf şuuru uyanmamıştır. Esasen bizde, Marks’ın inkılab için lüzum gösterdiği maddi şartlarda, henüz tahakkuk etmemiştir. Buna mebni, Türkiye’nin, başlı başına, bir sosyalist inkılâbı yapmasını mümkün farz etmek ve bunu terviç etmek, olsa olsa bir eser-i cennet veya hamakat⁴⁰ olur. Bir sosyalist cemiyet, muhakkak bir büyük sanayi istilzam eder; ve bizde bu hemen mefkuddur; ancak ve ancak sanayi inkişaf etmiş, büyük bir devletin müşareketi ile ve pek uzun bir zamanda vücuda getirilebilir. Bu noktayı kaydedip, muhtemel itirazların önüne geçtikten sonra, iddia edeceğimiz ki, Türkiye, bu şeraitin husulünü beklemeden, sırf ahali sınıflarının şerait-i içtimaiyesine güvenerek, pek yakın bir vadede inkılâbını yapmaya mecburdur; meğerki bir müstemleke ahali dereke⁴¹sine inmeye razı olsun!

Bu kanaatimiz, şeyî⁴² ve müsbet müşahadat ve mülâhazata müsteniddir. Bugüne kadar, tarihin kaydettiği vekayi ve hadisat gösterdi ki, biz – bazı nazariyeciler ve milliyet mefkûrecileri ne derlerse desinler – gerek ilim ve fen gerek ahlakıyat sahalarında; “Avrupa medeniyeti” tabir olunan zihniyet ve usullere tebaan⁴³ inkişaf eden milletler meyanına dâhiliz. Ne icad-gerdeniz olan, hususi bir medeniyetimiz, ne de sönmüş bir medeniyete intisabımız var. İslamiyet’ten müntakil bazı ananatı, teferruat kabilinden, zikr etmekle iktifa ediyorum! Avrupa’nın diğer milletlerinden farkımız, terakki yollarında, onlarla aramızda, daima lâakal elli senelik bir

³⁸ Yemin, ahdetme.

³⁹ [*] kurtuluş mecmuası 2 ve 3 üncü sayırlar; 1909 senesi.

⁴⁰ Ahmaklık.

⁴¹ Aşağı mertebe.

⁴² Objektif.

⁴³ Bir şeyin arkasından gitmek.

mesafe bulunması ve daima ya içimizden bir müceddid⁴⁴in veya harici tazyikatın – adeta kulağımızdan tutarak – cebri bir tarzda, bu mesafeyi, bize kat ettirmeye çalışmasıdır. Bu suretle diğer milletler de, cengâverlikten maada hususatta, kabiliyetsizliğimiz hakkında derin bir kanaat peyda olmuş ve vesayete muhtaç bulunduğumuzda ittifak edilmiştir.

Avrupa medeniyetinin bir dönüm noktasına vasıl olduğu şu sırada, biz de yeni bir imtihan geçirmek üzereyiz. Her tarafta, beşeriyetin önünde açılan yeni afetlere nazaran, kifayetsizliği, lüzumsuzluğu ve hatta mazarrat⁴⁵1, bit-tecrübe sabit olan ve bize ter ü taze benzeyen, yıpranmış esasata; dünya değişirken, bizim saplanıp kalmamızdan korkuyorum. İnkılabdan bahsettiğimiz zaman; yalnız başımıza, dünya cereyanlarına rağmen, beşeriyetin istihlas meşalesini, yorgun ve cılız kollarımızda taşıyarak, hem-cinslerimize rehberlik etmek iddiasına kalkışmayı kastetmiyoruz. Tarafımızdan böyle bir hareket, bizi “servantez” in kahramanı kadar gülünç kılacaktı. Maksadımız, Türkiye’nin, adımlarını dünyanın gidişine uydurmak ihtiyacında bulunduğunu, anlatmaktır.

Bu makalenin mebedinden biri, mayası karar gelmiş bir hamur gibi, tekmil insanların, nasıl her tarafta, bir inkılab-ı ihtimari⁴⁶ devresi geçirdiğini ve bad-el-harb cemiyet şartlarının bu galeyanı istilzam ettiğini teşrih ettik. Bu tabloyu mühim vakıaların tadadıyla tamam etmek lazım. Bu üç sene zarfında, merkezi Avrupa’da birçok muazzam amele hareketleri olmuş; inkılab teşebbüsleri icra edilmiş; bunlardan bazıları muvakkat bir zaman için muvaffak bile olmuş. . İtalya’da işçiler, inkılablarını henüz başaramamışlarsa da, geçen sene fabrikalara ve büyük çiftliklere vaz-ı yed edecek kadar, kendilerinde kuvvet ve cesaret hissetmişler ve kati bir hareket için, kemale ermiş olduklarını isbat eylemişlerdir. Şimdiye kadar bütün bu hareketleri, sermayedar hükümetleri, mat edebilmişler ise de, inkılab kuvvetlerini imhaya tasaddi etmekten, mevcut feveranı artırmak endişesiyle, çekinmişlerdir. İngiltere’deki taht-üz-zemin grevleri de, bu neviden manevralarla netice-i katiye elde edilmeden hitama erdi. İspanya’da, Fransa’da, Polonya’da, ardı arası kesilmeyen, umumi ve kısmi tatil-i eşgaller de bu vaziyet-i inkılabiyenin tezahüratındandır. Şimdiye kadar inkılab teşebbüsünün mağlubiyeti, sadece [102] bir muntazam ricat mahiyetindedir. Kati neticeye intizaren, maddi manevi kuvvetler her gün artmaktadır.

Fakat biz, komşu milletlerin vaziyetiyle bilhassa alakadarız. Ve bu memleketlerde, inkılab-ı ihtimari, en had devresini idrak ediyor. Yevmi Avrupa gazetelerinin ve ajans telgraflarının verdiği haberlerden, istidlal ettiğimize göre, balkan hükümetlerinden Bulgaristan’da, inkılab temayülatı – ve bunun irtikaz⁴⁷ ettiği vücudu temsil eden teşkilatlar – merkezi Avrupa’da olduğundan daha vasi bir inkişafa mazhar olmuştur. Burada ahali, humma-alud bir faaliyet ve heyecan içinde, pek karib addettiği, gayeye vusul saatinin çalmasını gözlemektedir. Yugoslavya’da, inkılab iştihası ve bunu başarmak hazırlıkları – bir müddet sonra – Bulgaristan’inkine kıyas edilebilecek bir raddeye gelecektir. Yunanistan’a gelince, burada, fütihatçıyâne bir vatanperverlik, Rumların kulaklarını tıkamış, gözlerini kamaştırmıştı. Fakat inkılâpçı gazetelerin irşadati, Anadolu’daki na-makul teşebbüsün akametine inzımmam ederek; burjuva partilerinin hiç birinden hayır gelmeyeceğini ve mukadderatını bizzat kendi

⁴⁴ Yenileyen.

⁴⁵ Zararlar.

⁴⁶ Mayalanma.

⁴⁷ Dilikme, bağlanma.

eline almak, bir avuç bazergana bazice⁴⁸ olmaktan, daha az zararlı olacağını, Rum milletine ihsas etmeye başlamıştır. Hülasa edecek olursak balkanlarda: vaziyete hâkim addedilebilecek bir hareket-i inkılabiye; şarkta: inkılablarını yapmış. Onu itmam ve ikmale uğraşan milletler; Bahr-i Sefid'in bize en yakın bir şibh⁴⁹ ceziresinde sosyalist partisi, meclis-i Mebusan'ında, ekseriyete karib bir temsile malik, dost bir devlet-i muazzama; işte Türkiye'yi mütakabil tesirleri altında tutan başlıca amiller!

Bu muhit içinde yaşamaya, bu milletlerle daimi bir temas halinde bulunmaya mecbur bir Türk milletinin; idare ve iktisad esaslarını, yeni ihtiyaçlara tevfikân, tebdil etmiş cemiyetler arasında. . derebeyliği andıran, meşrutiyetle yamalanmış, bir devlet teşkilatıyla, idame-i mevcudiyet edeceğini farz edenler varsa, bunlar ancak ciddi mesaili de, latifeye bozan, şarlatanlar olmak iktiza eder. Cihan iktisadının bir zarureti olan ahkâm-ı içtimaiyenin kabulüne, komşularımızın, yarın, başımıza kaka kaka, bizi icbar etmelerini; dün seviyede insanlar menzile⁵⁰sine indirmelerini, gönlümüz arzu etmiyorsa, bugünden, inkılabımızı, kendimiz hazırlamaya koyulmalıyız.

Şefik Hüsnü

Erenköy 26 teşrinievvel 921

⁴⁸ Oyuncak, eğlence.

⁴⁹ Benzer.

⁵⁰ Derece, mertebe.

Gençler Sahifesi

Son İtiraf

Uzun, ezen ve öldürücü buhranlar geçirdim. Yaşadığım gecelerin karanlıklarından daha karanlık ve derinliklerinden daha derin boşluklarda ruhum ve varlığım dağıldı. Zerrelere her birisi, diye bilirim, yalnız ve artık varlığımı ikmal edemeyecek halde idi.

Aslında yalancı hakikat, bir ölü kafası gibi, bu korkunç karanlıklarda bana güldü, eğlendi zannediyorum.

* * *

Mesud ruh, dünyada manevi bütün cepheleeri gören ve sonra onlardan en geniş ve en doğru olanının, yani insanîyetin, içinde yaşayandır.

* * *

Kardeşim, demiştim ki, “mesud ruhlar, aslında yalancı hakikate hiç bir an varmadım diyenlerdir.” Bugün sana işte bu sözün içini, yaşatmak istediği şeyi söylemek istiyorum: aslında yalancı hakikat: yaşayan ve var olan hakiki dünyayı ve bu dünyanın bütün tecellilerini bırakıp da, vahi dünyaları ve esassız şeyleri düşünenlerin “mevzuu” dur.

Ve bu “hakikate” vardım diyenlerin ufku karanlık gecelere benzer. Eski dünya hala vahimeler peşinde. . . Eski dünyada şiar: ferd ve millet!

Hiç şüphesiz, insanlara göre, “asıl doğru” vardır. Ve bu asıl doğru” insanîyet idealinde bütün mevcudiyeti ile görünüyor öbür alev kudretinde, insan cemiyetlerinin, düşünen ve insanîyet idealini taşıyan büyük ruhların ve sonra – riyakâr teşkilatların, boş ve kuru heyecanların, duman, kılıç, top içinde sarhoş olmuş insanların masum kurbanları diyeceğimiz – [103] halkın, köylülerin manevi ufuklarında yanıyor! O, bir güneş kadar zıya saçıyor.

Ben yukarılarda demek istedim ki, ferdin ızdırabını değil ferdlerin ızdırabını, insanların müşterek ve hakiki acılarını, meserretlerini, emellerini bize duyurmak, yaşatmak sanatın gayesidir.

“Tolstoy” “ruhen yaşayan insanların vatani yoktur” dedi. İlk yazılarımda, şüphe ve tereddüd varsa, o, düşüğüm buhrandan doğdu. Fakat bugün bütün manevi ufukları gören bir genç seyyahım. Ve nihayet, son, hududsuz ve nihayetsiz ufku ve dünyanın eşiğinde bir an, yorgunluğumu alıyorum. Terim, “insanîyet” denilen yüksek âlemin üzerinden esen serin rüzgâr ile kuruyor.

Varlığım yeni dünyanın insanlarını bin sevgi ile karşıladı.

Şimdi eski tereddüd ve şüphelerin yerine sakın bir iman. Ve nihayetsiz ve hakiki ufka doğru hiç durmadan koşmak, doğruyu bağırarak, yardım etmek ve sonra mesud ölmek!

Oh, bahtiyardır o insan, çünkü son nefesinde bile, “bütün insanlar kardeştir.” Dedi!

Küçük Çamlıca:

Ağustos 921

Şevket Aziz

– Karenkebi –

Muharriri: Anatol Frans

Tercüme eden: Leman Sadreddin

Seyyar satıcı (zevrem Karenkebi) küçük arabasını sürerek lahanalar, şalgamlar, havuçlar, diye bağırarak bütün şehri dolaşırdı. Pırasaları olduğu günlerde ise, kuşkonmaz demetleri, diye haykırırdı! Çünkü pırasa fakirlerin kuşkonmazıdır.

Yirmi teşrinievvel’de, öğle vakti, (Monmartır) sokağını inerken kunduracı madam (Bayar) dükkânından çıktı ve sebze arabasına yaklaştı. Bir pırasa demetini istihfakârâne kaldırarak:

-Pırasalar hiç iyi değil; demeti kaç, dedi.

-On beş onluk, hanım, bundan alası olamaz!

-Üç kötü pırasa için on beş onluk!

Ve öğrendiğini gösteren bir tavırla, demeti arabanın içine attı.

Bu esnada 64 numarolu polis oraya geldi ve Karenkebi’ye:

-Arabayı çek, dedi.

Karenkebi, elli seneden beri, sabahtan akşama kadar arabasını çekiyordu. Böyle bir emir ona pek tabii ve pek haklı göründü. Emri ifa etmeye hazır, beğendiğini alması için hanımı sıkıştırdı. . . Kunduracı suratını ekşiterek:

-Acelen nedir, dur da beğeneyim, dedi.

Ve yeniden bütün pırasa demetlerini yokladı. Sonra kendisine en iyi görüneni aldı. Ve tıpkı, kilise resimlerinde, azizelerin göğüslerinde hurma dallarını sıkıştırdıkları gibi pırasa demetini göğsüne bastırdı.

-On dört onluk vereceğim, kâfidir. Bekle de, parayı gidip dükkândan getireyim, üzerimde yok, dedi.

Ve pırasaları kucaklamış olduğu halde, çocuğu kucağında bir müşterinin arkasından dükkândan içeri girdi.

Bu esnada 64 numarolu polis ikinci defa olarak Karenkebi’ye:

-Arabayı çek dedi. Karenkebi:

-Paramı bekliyorum. Diye cevap verdi, polis sert bir tavırla:

-Sana paranı bekle demiyorum, arabayı çek diyorum.

[104]

Bu esnada kunduracı, dükkânda, validesi sabırsızlık gösteren müşterinin on sekiz aylık çocuğuna kundura, tecrübe ediyordu. Ve pırasaların yeşil sapsarı vezninin üzerinde istirahat ediyordu.

Arabasını belki yarım asırdan beri, sokaklarda çeken Karenkebi hükümet mümessillerine itaat etmeyi öğrenmişti. Fakat bu sefer büsbütün başka bir vaziyette, bir vazife ile bir hak arasında kalmıştı. Kanun hakkında bir fikri yoktu. Anlamıyordu ki, şahsi bir hakkın istimali onu içtimai bir vazifeyi ifa etmekten müstağni kılamazdı. On dört onluğu almaktan ibaret olan hakkına ehemmiyet verdi. Ve arabasını çekmek ve ilerlemek, daima ilerlemek olan vazifesine aldırmadı. Bekledi. Üçüncü defa olarak, 64 numarolu polis sakin ve hiddetsiz bir tavırla Karenkebi'ye arabasını çekmek emrini verdi. Daima tehdid eden, fakat şiddetli davranmayan onbaşı (montvesyel) in aksine olarak, 64 numarolu polis, az ihtar eder, fakat söylediğini yapar. Tabiatı böyledir. Biraz dessay⁵¹ olmasına rağmen gayet iyi bir hizmetkâr, vazife-perver bir askerdir. Onda bir arslan cesareti, bir çocuk mülâyemet⁵²i vardır. Yalnız verilen emri tanır.

-Sana arabamı çek diyorum işitmiyor musun?

Karenkebi'nin orada beklemesinin, kendince gayet mühim bir sebebi vardı.

Sadece:

-Allah, Allah size diyorum ki paramı bekliyorum.

64 numarolu polis şu cevabı verdi.

-İster misin seni cezaya çarptırayım. İstiyor iseniz, bir cevabınız kâfidir.

Bu sözleri işitince Karenkebi yavaşça omuzlarını silkti. Ve polise muzdaribâne baktıktan sonra gözlerini semaya kaldırdı. Bu nazarlar:

-Allah'ım! Ben kanuna itaat etmeyen bir insan mıyım? Benim seyyar vaziyetimi idare eden, kararlar, nizamlar ile istihza mı ediyorum. Sabahın saat beşinde (hal) in önünde idim. Saat yediden beri, lahanalar, havuçlar, şalgamlar, diye bağırarak, arabamı çekmekten ellerim yanıyor. Altmış yaşındayım, bî-tab bir haldeyim, bir de bana isyanın siyah bayrağını çektin diyorsunuz, benimle istihza ediyorsunuz, fakat bu alayınız pek zalimanedir. Diyordu.

Bu nazarların manasını anlayamadığından mı, yoksa bu itaatsizliği affedemediğinden mi, polis sert ve kati bir tavırla, anlayıp anlamadığını sordu. Fakat tam bu esnada, (Monmartır) sokağında, araba izdihamı çoğaldı. Üst üste binmiş olan, yük arabaları, o minibüsler, kamyonlar, hepsi birbiri üstüne yığılmış, sanki hiç ayrılmayacak gibi bir halde duruyorlardı. Onların bu titretici hareketsizlikleri üzerinden, küfürler, haykırmalar yükseliyordu. Arabacılar, kasap çırakları ile uzaktan uzağa, birbirlerine kahramanâne küfürler savuruyorlardı. O minibüs kondüktörleri, bütün bu karışıklığa sebep Karenkebi olduğunu farz ederek ona: (pis pırasa) diyorlardı. Bu esnada, kavgayı dikkatle takip edenler kaldırımın üzerinde toplanıyordu. Artık kendi hâkimiyetini göstermekten başka bir şey düşünmeyen polis, pekâlâ dedi.

Ve cebinden pis bir defter ile kısacık bir kurşun kalemi çıkardı. Karenkebi fikrini takip ediyor ve manevi bir kuvvete itaat ediyordu. Hem şimdi ilerlemek veya gerilemek mümkün değildi. Arabasının tekerleği maatteessüf bir sütçü arabasının tekerleğine takılmıştı, kasketinin altından saçlarını yolarak:

⁵¹ Çok aldatıcı.

⁵² Yumuşaklık.

-Size diyorum ki paramı bekliyorum. Suphanallah. . . Ne püsküllü bela. . . diye bağırdı.

[105]

İsyanından ziyade ümitsizliği ifade eden bu sözler üzerine 64 numarolu polis kendisini tahkir edilmiş farz etti. Onun için, bütün küfürler, zaruri bir surette, ananevi ve umum tarafından kabul edilen şeklini iktisab ediyordu. Ve bunun için, mütecasirin sözlerini “kahrolsun inekler. . .” şeklinde duydu. [*⁵³]

-Ah “kahrolsun inekler. . .” mi dediniz. Pekâlâ, beni takip ediniz. Karenkebi büyük bir korku ve ümitsizlik içinde, güneşten yanan büyük gözleriyle 64 numarolu polise bakıyordu. Kısılmış bir sesle:

-“kahrolsun inekler. . .” mi dedim, ben? Ah! Diye bağırıyordu. Bu tevkif ticarethane müstahdemininin ve küçük çırağların kahkahalarıyla karşılandı. Bu vaka, böyle iğrenç sahifeleri temaşadan zevk alan insanları memnun ediyordu. Fakat bu esnada, toplanan ahalinin arasından geçen, yüksek şapkalı, siyah elbiseli, hazin çehreli, bir ihtiyar, polise yaklaştı. Ve gayet tatlı, fakat gayet ciddi bir tavırla ve yavaş bir sesle:

-Aldanıyorsunuz, bu adam sizi tahkir etmedi. Dedi. Polis temiz giyinmiş bu adamlarla görüştüğü için, tehdid eseri göstermeksizin:

-Size aid olmayan işlere ne karışıyorsunuz! Dedi. İhtiyar büyük bir sabır ve sükûnetle ısrar ediyordu. Nihayet polis ona, bunları komiserin önünde anlatmasını söyledi. Bu esnada (Karenkebi):

-“kahrolsun inekler. . .” mi dedim? Diye bağırıyordu.

Şaşkın bir halde bunları söyler iken, madam (Bayar) elinde on dört onluk ile geldi. Fakat 64 numarolu polis (Karenkebi) nin yakasından tutuyordu. Madam (Bayar) tevkif edilen bu adama para verilemeyeceğini düşünerek paraları cebine attı.

(Karenkebi) arabasının ahıra çekildiğini, hürriyetinin kaybolduğunu, önünde bir uçurum açıldığını, güneşin karardığını görünce, yavaşça:

-Amma iş ha! Diye mırıldandı.

Komiserin önünde, ihtiyar, yolunun üzerinde birçok kalabalık görerek, durduğunu ve bu vakaya şahid olduğunu, polisin tahkir edilmediğini, tama[mı]yla yanıldığını söyledi. Memuriyetini ve ismini verdi: Doktor (David matyo) (ambruzaz pare) hastahanesi ser-tabibi ve Lejyon Dönör nişanını haiz. Başka zamanlarda olsaydı, bu şahadet, komiseri kâfi derecede ikna edebilirdi. Fakat, o zamanlar, âlimler şüpheli adamlar sayılıyordu.

Mevkufiyeti devam eden (Karenkebi) o geceyi karakolda geçirdikten sonra, sabahleyin tevkifhaneye nakledildi. (Karenkebi) ye tevkifhane alçaltıcı ve ızdırab verici bir yer olarak görünmedi. Zaruri bir şey gibi geldi. Oraya girer girmez, nazarına ilk çarpan şey, duvarların ve yerdeki taşların temizliği oldu.

⁵³ [*] fransızca (*mort aux vaches*) cümlesinden tercüme edilmiştir. Bu külhanbeyi tabirinin mukabilini bulamadığımız için aynıyla tercüme ettik. Hikayedeki izahat ile de anlaşılacağı üzere inek demek olan (*vache*) kelimesi, külhanbeyi lisanından hafife manasını ifade ediyor. .

-Doğrusu buranın temizliğine diyecek yok! Bal dök de yala. Dedi. Yalnız kaldığı zaman iskemlesini çekmek istedi, fakat o zaman kendisinin duvara zincirlenmiş olduğunun farkına vardı.

-Ne acayip şey, dedi. Dünyada böyle bir şeyi aklıma bile getiremez idim. Oturdu. Ve parmaklarını oynatarak, mütehayyir bir halde kaldı. Issızlık ve sükûnet onu boğuyordu. Canı sıkılıyordu ve endişe içinde, lahanalar, havuçlar, kerevizler, Frenk salataları, hindibaları ile dolu olan arabasını düşünüyordu.

Müteessir bir halde:

[106]

-Acaba arabamı nereye soktular, dedi.

Üçüncü gün Paris (baro) sunun en genç azalarından ve (Fransız vatani) cemiyetinin reisi olan avukat mösyö (lömörel) onu ziyaret etti. (Karenkebi) meseleyi anlatmaya uğraştı. Fakat bu kendisi için kolay bir şey değildi. Çünkü çok söz söylemeye alışmamıştı. İhtimal biraz yardım ile meramını anlatabilecekti. . Fakat avukatı bütün söylediklerine karşı emniyetsiz bir tavırla balını sallıyor ve bir takım kâğıtları karıştırarak:

-Acayip! Acayip! Dosyalarda böyle bir şey görmüyorum, diyordu. Sonra yorgun bir tavırla sarı bıyıklarını burarak:

-İtiraf etmek sizin için daha hayırlı olacaktır. Dedi, bence takip ettiğiniz bu inkâr usulü, sizin için bir beceriksizlik alametidir.

Artık bu zamandan itibaren (Karenkebi) neyi itiraf etmek icab ettiğini bilseydi bunu derhal itiraf edecekti.

* * *

Reis (burriş), (Karenkebi) yi isticvaba tamam altı dakikasını hasretti. Eğer (Karenkebi) sorulan suallere cevap verseydi. Mesele oldukça aydınlanacaktı. Fakat (Karenkebi) de münakaşa etmek itiyadı yoktu, hem böyle adamların huzurunda, korku ve hürmet onun ağzını kapatıyordu. Bunun için sükûtu muhafaza ediyor ve resi kendi kendine cevap veriyordu. Ve cevapları da pek ithamkârâne idi. Reis:

-Nihayet “kahrolsun inekler. . .” dediğinizi itiraf ediyorsunuz ya! Dedi.

Yalnız o vakit müttehem⁵⁴ (Karenkebi) ihtiyar gırtlığından çıkan kısık bir sesle:

-“kahrolsun inekler. . .” dedim, çünkü polis efendi de “kahrolsun inekler. . .” dedi. O zaman ben de “kahrolsun inekler. . .” dedim.

Bu gayr-ı memul ithamatın karşısında, şaşırılmış olduğundan, kendisine isnad edilen, fakat katiyen söylemediği bu garip kelimeleri, şimdi yalnız korkunun tesiriyle tekrar ettiğini anlatmak istiyordu. Ve (benim böyle tahkirlerde bulunduğumu zannediyor musunuz?) diyeceği gibi “kahrolsun inekler. . .” demişti.

Fakat reis (borriş) bunu böyle kabul etmedi.

⁵⁴ Zanlı.

-Evvvela, polisin mi küfür ettiğini iddia ediyorsunuz? Dedi.

(Karenkebi) meramını anlatmaktan vaz geçti. Onun için güçtü. Şahid çağrıldı. İsmi (bastiyen matra) olan 64 numarolu polis daima hakikati söyleyeceğine dair yemin ettikten sonra, şöyle söyledi:

20 teşrinievvel'de, öğle zamanı memuriyetim başında idim, (Monmartır) sokağında, seyyar bir satıcıya benzettiğim bir adam nazar-ı dikkatime çarptı. Arabasını münasebetsiz bir yere durdurmuş, bekliyor ve bu hal oradan geçen arabalara müşkülât çıkarıyordu. Üç defa ona arabasını çekmek emrini verdim. O bu emrime itaat etmedi, bunun üzerine kendisini tevkif edeceğimi söyledim. O da bana "kahrolsun inekler. . ." diye bağırdı ki küfür etti demektir.

Bu kati ve hesaplı sözler, hâkimlerin üzerinde iyi bir tesir yaptı.

Müdafaa vekili, madam (Bayar) ile (ambruaz – para) hastahanesi ser-tabibi, Doktor (David manyo) yu da zikretmişti. Madam (Bayar) ne bir şey görmüş ne de işitmişti. Doktor (David manyo) ise, satıcıya [107] arabasını çekmek emrini veren polisin etrafında toplanmış olan halkın arasında bulunmuştu.

-Ben vakaya şahid oldum, dedi. Polisin tahkir edilmediğini, yanıldığını gördüm, ona yaklaştım ve bunu söyledim. Polis satıcıyı tevkif etmişti. Komiserliğe kadar kendisini takip etmemi söyledi. Dediğim gibi, bu sözlerimi komiserin karşısında da söyledim. Reis:

-Oturabilirsiniz, dedi, mübaşir, şahid (matra) yı çağırınız.

-matra, müttehem⁵⁵i tevkif ettiğiniz vakit, doktor mösyö (matiyo) size yanıldığınızı söylemedi mi?

-Yani, beni tahkir etti, reis efendi.

-Size ne dedi?

-Bana "kahrolsun inekler. . ." dedi.

Mahkeme salonunda gürültüler ve gülüşmeler yükseldi. Reis hiddetle:

-Çekilebilirsiniz. Dedi.

Ve, dinleyenlere, bu münasebetsiz gürültüde devam edecek olurlar ise salonu boşaltacağını söyledi. Bu esnada müdafaa vekili, elbisesinin kollarını muzafferâne bir tavırla sallıyor ve herkes artık (Karenkebi) nin tebriye-i zimmet⁵⁶ ettiğini zannediyordu.

Sükût hâsıl olduktan sonra mösyö (lömerel) kalktı ve müdafaasına polis memurlarının medh ü senasıyla başladı:

-Cemiyetin bu mütevazı memurları, ufak bir ücretle, yorgunluklar, mütemadi tehlike içinde her gün kahramanlıklar gösteriyorlar. Bunlar eski askerlerdir. Ve daima asker kalmışlardır. Asker . . İşte bu kelime her şeyi ifade eder. . Ve mösyö (lömerel) askeri faziletler üzerine mülâhazalar serd etmeye başladı. Mensubiyetiyle iftihar ettiği bu milli ordu aleyhinde hiç bir söz söylenmesine müsaade edemeyeceğini söyledi. Reis başını eğdi.

⁵⁵ Şüpheli.

⁵⁶ Masumiyetini ispatlamak.

Fil-vaki mösyö (lömerel) orduda mülazım idi. Ve (viyey – hudriyet) mahallesinde, mültecilerin mebus namzedi idi. Sözlerine devam ederek:

-Hayır, şüphesiz, Paris'in çalışkan ahalisine, bu asayiş memurlarının her gün ifa ettikleri, mütevazı ve kıymettar vazifeleri unutmuyorum. Dedi.

Ve eğer müvekkilim olan (Karenkebi) bir askeri tahkir etmiş olsaydı, sizin huzurunuzda, efendiler, onu müdafaaya hiç bir vakit razı olmaz idim. Müvekkilim “kahrolsun inekler. . .” demekle itham olunuyor. Bu cümlelerin manası malumdur: bir külhanbey[i] lisanı lügatini karıştıracak olursak bu tabir için şu tarifleri buluruz. *Vache*: tembel, iş görmez, çalışacağına inekler gibi uzanır” inek, polise satılan, hafıye. . . Bu tabiri bir kısım insanlar arasında kullanılır. Fakat bütün mesele bundadır: (Karenkebi) bunu nasıl söyledi ve hatta söyledi mi? Bunda benim şüphe etmeye hakkım vardır efendiler!

Polis (matra) dan hiç şüphe etmiyorum. Fakat demin size söylediğim gibi, ağır bir vazife ifa ediyor. Bazen çok mecalsiz ve zihni pek yorgundur. Bu şerait dâhilinde pek kabildir ki yanlış işitmenin kurbanı olsun. Efendiler, demin (ambruz – para) hastahanesi ser-tabibi ve Lejyon Dönör nişanını haiz, âlim, ve tanınmış bir adam olan doktor (David matyo) nun da “kahrolsun inekler. . .” diye bağırdığını söylerse şu halde polis (matra'nın) ızdırari üş şekli bir maraza daha doğrusu bir hezeyan-ı itisaf⁵⁷ iye tutulmuş olduğuna hükmetmemiz zaruridir. Hatta (Karenkebi) “kahrolsun inekler. . .” demiş olsa bile, bu kelimenin onun ağzında bir cürm mahiyetinde olup olmayacağı meselesini halletmek icab eyler.

[108]

(Karenkebi) ahlaksızlık ve sarhoşluk içinde mahvolmuş bir seyyar satıcının bir veled-i gayr-i meşrudur: alkolik doğmuştur.

İşte altmış senelik bir sefaletin onu nasıl hayvanlaştırdığını görüyorsunuz. Efendiler, onun mesul olmadığını tasdik edeceksiniz.

Mösyö (lömorel) oturdu. Ve reis (burrişi) dişlerinin arasından (jerom Karenkebi) yi, on beş gün hapse ve 50 frank ceza-i nakdiye mahkûm eden hükmü okudu.

Muhakeme polis “matra” nın şahadetine göre hüküm vermişti. Nezaretin loş koridorları boyunca yürürken “Karenkebi, azim bir muhabbet ve teselli ihtiyacını hissediyordu.

Kendisini götüren muhafıza dönerek, üç defa:

-Hişt. . . hemşehri. Hemşehri. . . diye bağırdı.

Ve içini çekerek:

-On beş gün evvel başıma böyle bir iş geleceğini söylemiş olsaydılar! Sonra şöyle düşündü.

-Bu efendiler pek çabuk konuşuyorlar. Pek iyi söylüyorlar ama, pek çabuk konuşuyorlar, onlarla anlaşmak mümkün değildir. Pek çabuk konuşuyorlar değil mi? Sen ne dersin:

⁵⁷ Zulüm ve haksızlık etmek.

Fakat asker, cevap vermeden, hatta başını bile çevirmeden yürüyordu. “Karenkebi” sordu.

-Ne için cevap vermiyorsunuz?

Asker hâlâ sükûtu muhafaza ediyordu. “Karenkebi” mükedderâne:

-Bir köpek ile bile konuşulur, ne için benimle konuşmuyorsunuz? Hiç ağzınızı açmıyorsunuz! Taaffün⁵⁸ etmesinden korkmuyor musunuz! Dedi.

-sonu gelecek nüshamızda-

Zaruri Bir İzah

“Aydınlık” ta mevzu-ı bahs ve müdafaa ettiğimiz esasları tenkid maksadıyla, son zamanlarda, yevmî gazetelerde bazı makalelere tesadüf olunuyor.

Muhitimizde tamamıyla yanlış anlaşılmış yahut kasden yanlış anlaşmış bazı mefhumları tashih etmek fırsatını vermemiş olsaydılar, ilmî bir kıymetleri olmayan mezkûr makalelere cevap verecek değildik. . .

“Akşam” ın 12 Ağustos tarihli nüshasında (bizde milliyetperverlik ve sosyalizm) serlevhası altında intişar eden makalede deniliyor ki: [fakat bilmiyordum ki bizden başka daha bir memleket var mıdır ki orada bütün fikirler, süzüle süzüle iki merkeze insibab⁵⁹ etsin ve bu iki merkezde yekdiğerine karşı tıpkı iki düşman siper gibi akur⁶⁰ ateş açsın!]

Evvela, muharririn bahsettiği bu “iki merkez” in hangileri olduğunu öğrenmek isteriz. Eğer bununla ittihatçılık ve itilafçılığı kasd ediyorsa bu bizi o kadar alakadar etmez, çünkü bu iki siyasi firkada mübhem, umumî, beylik sözlerden başka muayyen bir ıslahat-ı içtimaiye programlarına malik olmamışlardır. Suni bir surette teşekkül etmiş olan bu fırkaların hangi içtimaî sınıfları temsil eyledikleri de malum değildir. Binaenaleyh, fikir cereyanlarından, içtimaî mezheplerden bahs olunduğu zaman onlar şüphesiz mevzu-ı bahs olamaz. Öyle ise yekdiğerine karşı bila-rahm cidal yaptığı söylenen bu iki merkez (milliyetçilik) ve (sosyalizm) den başka bir şey değildir. Fakat bu mücadele memleketimizde, muharririn zannettiği gibi o kadar şedid ve had bir devreyi bulmuş değildir. Çünkü, Türkiye proletaryası, kendi sınıf şuurunu, sınıf menfaatini daha henüz yeni idrak etmeye başlamıştır.

Diğer memleketlerde böyle bir vaziyetin mevcut olmadığı iddiasına gelince: medeni milletlerin hayat-ı içtimaiyeleri hakkında cüzi malumata malik olan herkes tasdik eder ki bu ikilik, bu mübayenet, bizzat muharririn tabiri vechile [müşterek bir hayat ve hareket sistemini kabul etmemek hususundaki bu taannüd⁶¹] medeni memleketlerde bilakis azamî dereceyi bulmuştur.

Sosyalist fırkalarına mensup bir kaç şahsın sonradan “vatanperverler” sınıfına geçmeleri sosyalizmin mevcut ve kuvvetli olmadığını veya muzır bir mezheb-i içtimai olduğunu isbat etmeye kâfi ise biz de aynı suretle yüzlerce, binlerce insanların, mensup oldukları burjuva partilerini terk ederek sosyalizm cereyanının başına [109] geçmelerinden burjuva mezheb-i

⁵⁸ Çürüyüp kokuşmak.

⁵⁹ Dökülme, karışma.

⁶⁰ Kuduz köpek, kötü kimse.

⁶¹ Ayak direme, inat etme.

içtimaîsinin çürüklüğüne ve fenalığına hüküm edebilirdik. . . . Sonra, sosyalizm sınıflarını terk eden beş on mahdud şahsiyete mukabil prensiplerine sadık kalan binlerce, on binlerce sosyalistlerin teşkilatları dâhilinde kaldıklarından neden bahsedilmiyor?

Diğer cihetten, biz, Avrupa'nın muharririn "süslü hayal" sıfatıyla tavsif ettiği sosyalizm karşısında temaşa-gir vaziyetinde kaldığını görmüyoruz. Evvela, hangi Avrupa'dan bahsediliyor, bunu öğrenmek isteriz. Çünkü, sınıf mücadelesinin en had bir devreye girdiği bu son senelerde, Avrupa'dan, Almanya'dan, Fransa ve İtalya'dan umumî bir surette bahsetmek çok yanlış olur. Çünkü bugün, haile-i içtimaiye karşısında her memleket proletaryasının ve sermayedarlarının aldıkları vaziyetler başka başkadır, yani sermayedarlar ellerindeki bütün vasıtalarla hakimiyetlerini idame etmeye çalışıyorlar, proleterler ise sermayedar tahakkümünü kırmak ve tahayyül ettikleri sosyalist cemiyetini kurmak için burjuvazi sınıfa karşı mütemadi mücadele halindedirler. Bu mücadele zaman zaman, tatil-i eşgaller, lokavtlar, sabotajlar, hükümetlerin sosyalistlere ve sendikalistlere karşı yaptıkları kanunlar ve tevkifat şekillerinde tecelli ettiğine her gün şahit olmaktayız. Fakat görmediğimiz bir şey varsa o da sosyalizm karşısında temaşa-gir vaziyetinde kalan ferdler ve sınıflardır. Muharrir beyin kariha⁶²ları o derece vasi olmalı ki böyle bir şeyi hiç yoktan bulup çıkarmış.

[. . . Münevver bir gençliğin bir hayal uğrunda, hususuyla bu kadar sırasız olarak vatan ve milliyet, mefhumları üzerinde ettiği fedakarlık herhalde afî⁶³ bir eser müşkülce olan harekettir.]

Bilmem ne hikmettir, bu zavallı memlekette herkes affedilir, katiller, muhtekirler, harp zenginleri, evet, milleti felaket ve uçuruma sürüklemiş ve onun sülükler gibi kanını emmiş olan herkes affedilir, fakat yalnız bir şey affedilmez: hakikati söylemek. . . . Hiç bir şeyden çekinilmez, yalnız bir şeyden korkulur: hakikat.

Sosyalizm vatan düşmanı olarak gösteriliyor, sosyalistler, "milliyet-perverlik şeklinde memleketimizde ilk defa tezahür eden vahdeti kırıp parçalamakla, itha[itham olmalı] ediliyor.

Hâlbuki hak-ül-insaf düşünülecek, daha doğrusu sosyalizmin ne istediği bilinecek olursa anlaşılır ki hakiki ve tam vatanperverler sosyalistlerdir ve yalnız onlardır, çünkü yalnız onlardır ki vatanın malik olduğu bütün servetlerin bütün çalışan efrad-ı milletin olmasını istiyorlar. Şüphesiz her memlekette (proleter – işçi) lerin bugünkü vaziyetleri nazar-ı dikkate alındığı takdirde onların kendilerini "vatanımız" itibar etmekte hakları vardır: çünkü vatan onların elinden alınmıştır. Nazarlarında, vatani teşkil ve temsil eden şeylerden hiç biri, fabrikalar, evler, topraklar, şimendiferler, mağazalar, bir kelime ile bütün istihsal ve mübadele vasıtaları taht-ı tasarruflarında değildir. Fakat onların bu kıymetlere malik olacakları müstakbel vaziyet düşünülecek olursa, şüphesiz proleterlerin bir vatani vardır diyebiliriz; yani bugün vatan, işçilerin emeğiyle vücuda gelen ve yaşayan vatan, patronların ve sermayedarların taht-ı tasarrufunda bulunuyor; proleterler ise kendi meşru mallarını istirdad için teşekkül ve taazzi⁶⁴ etmektedirler. Bu verdiğimiz izahattan anlaşılmalıdır ki sosyalistler hakiki vatanperverdirler çünkü vatan onlarıdır ve bugün kısm-ı kalil-i tufeyli⁶⁵nin yed-i inhisarında bulunan vatani

⁶² Fikir kabiliyeti, zihin kudreti.

⁶³ Silen, affeden, affedilmiş.

⁶⁴ Uzuv peyda etme, şekillenme.

⁶⁵ Sahte, dalkavuk, asalak.

çalışan herkesin umumun malı yapmak istiyorlar. Sosyalistleri vatan aleyhtarlığıyla itham etmek hakikaten çok gülünçtür. Çünkü proleterler, vatani ihtiva eden ve sırf kendi, emek ve fedakârlıklarıyla meydana gelen servetlerin kendilerine ait olmadığını iddia edecek derece budala değildirler.

Sahib-i makale: [. . . Bütün beşeriyetten evvel yahut milletimin muayyen ve mahdud işçi kısmından mukaddem bütün milletimi düşünecek bir zamandayım] demekle yeni ve azim bir hata daha irtikab etmiş oluyor.

Hadisat tarafından tekzip edilmekten korkmadan iddia edebiliriz ki Türkiye’de bir (proletarya) sınıfı mevcuttur: bu hakikat gerek akşam gazetesindeki eski münakaşalar esnasında, gerek diğer gazeteler ve mecmualarda intişar eden makalelerle isbat edilmişti. Şimdi hulasaten diyebiliriz ki: yalnız İstanbul şehrinde, tahminî bir hesapla (60,000) den fazla halis (proleter) vardır. Bu rakama, küçük memurları, muharrirleri, mühendisleri, muallimleri, küçük sanatkârları, müessesat-ı ticariye ve sınaîye müstahdemîni hülasa kol ve dimağ işçilerinin hepsini ilave edecek olursak yekun en aşağı (160,000) a baliğ olur. Aile başına vasatî 4 ferd kabul edilince elde edeceğimiz yekûn (640,000) oluyor.

Acaba muharrir beyin “mahdud bir işçi takımı” diye tavsif ettikleri (640,000) vatandaşın haricinde, düşündüğü ve kurtarmaya çalıştığı insanlar kimlerdir? Bunu öğrenmeyi pek arzu ediyoruz. Bizim hesabımızca bugünden hariç kalan insanlar: tüccarlar, büyük mağaza ve değirmen sahipleri, fabrikatörler, irad ve akarlarıyla, malik oldukları tahvilatlarla geçinen hazır yiyiciler, [110] sarraflar, simsarlar, mutavassıtlar, mirasyedi züppe beyler, harp zenginleri, alel-umum muhtekirler, bir kelime ile çalışan ızdırab çeken ve her türlü mahrumiyetlere katlanan insanların sırtından geçinen tufeylilerdir.

Muharrir bey, bugün İstanbul’da başlayan sosyalizmin, yeni heveskâr gençlerin Avrupa’yı taklid hususunda gösterdikleri telaş ve isticalin neticesi olduğunu iddia ediyor ve bugünkü vazifesinin milletin hayatını kurtarmak, içtimaî hayatını tanzim ise yarının işi olduğunu söylüyor.

Fakat, yeryüzündeki bütün milletlerden daha zavallı ve şayan-ı merhamet olan bu millet bütün sefalet ve ızdırablarını hep bu fuzuli münci⁶⁶ler, halaskarlar yüzünden çekmedi mi? Onların hepsi de, milleti asıl sahil-i selamete çıkaracak olan içtimaî ıslahat ve içtimaî inkılab meselesini – başaracak kudret ve kabiliyeti kendilerinde görmedikleri için – bir tarafa bırakarak milleti, daima kendine yabancı gayeler uğrunda ifna⁶⁷ etmek suretiyle kurtarmaya çalışmamışlar mıdır?

Anadolu’nun; dünya proletaryasının maddi ve manevi müzaheretine istinaden emperyalizmin mümessili bir devlete karşı yaptığı bu mücadele harb-i umumiye iştirakimizden büsbütün başka bir mahiyettedir. Yalnız şu mühim nokta anlaşılmalıdır ki: müdrük (proletarya) lar, bazı şerait dâhilinde milli mücadelelere iştirak etmeye mecbur kalırlarsa bundan gayeleri, mevki-i iktidarda bulunan burjuvazi sınıfını takviye etmek değil belki bu mücadeleyi kendi sınıf menafii lehine kullanmaktır.

⁶⁶ Kurtaran, kurtarıcı.

⁶⁷ Mahvetmek, tüketmek.

Muharrir bey, gerek yerli ve gerek bütün dünya sosyalistlerinin bu harp karşısındaki vaziyetlerini öğrenmek zahmetine katlanmış olsaydı, en başta, orduyu cepheye gitmemek için isyana teşvik ettiklerinden dolayı bugün Atina hapishanelerinde çürüyen, yunan sosyalistleri olduğu halde bütün hakiki sosyalistlerin Türklerin muvaffakiyetini temenni ettiklerini anlayacak ve o zaman böyle karakuşî hükümler vermekten çekinecek, sosyalistleri vatan ve millet haini olarak göstermekten utanacaktı.

Fırsat gelmişken şunu arz edelim ki, Türkler milliyetçilik zihniyeti kurbanı olarak (İran ve turan) politikasını takip etmemiş ve bin-netice kuvvetlerinin büyük bir kısmını israf ve ifna eylememiş olsaydılar yunan emperyalistleri Sakarya'ya kadar gidemeyecekler, Anadolu'nun en mahsuldar vilayetleri bir harabeye dönmüş olmayacaktı.

En nihayet, sosyalizm ve milliyetçiliği karşılaştıracak ve ikisinin de temin ettiği menafii araştırarak olursak şu neticeye vasil oluruz:

Milliyetçilik daha ziyade siyasi bir cereyandır. Azami yapabileceği şey, milletin siyasi hürriyet ve istiklalini temin etmektir. Sırf siyasi olan bu kurtuluş ise, yalnız bir kaç kişiye milletin kısım-ı azamını arzu ettiği şekilde soymak ve ezmek fırsatını veren – yahut idame ettiren – fakat milletin büyük bir ekseriyetini aynı esaret altında bırakan bir göz boyacılıktan başka bir şey değildir. Hatta, bugünkü vaziyet beynelmilele nazaran sırf şekli ve harici olan bu hürriyet ve istiklaller bile büyük devletlerin daimî tehditleri altındadır.

Hâlbuki sosyalizm, yalnız milletlere siyasi istiklal ferdlere siyasi haklar vermekle iktifa etmiyor. Aynı zamanda ferdler ve milletler arasında iktisadî müsavata teessüs etmek suretiyle insanların insanlar ve milletlerin milletler tarafından soyulmasına nihayet veriyor. . .

Sermayedarlık ve milliyetçilik edyan⁶⁸ ile beraber her yerde ve her zaman ferdleri ve milletleri yekdiğerlerinden ayırmış ve birbirlerine ezdirmiştir.

Hâlbuki sosyalizm, ferdleri ve milletleri yekdiğerine karşı hasım mevkiine koyan rekabet ve mücadele yerine iştirak-ı mesai ve menafii düsturunu vaz etmekle yeryüzünde ilk defa olmak üzere hakiki, daimî ve umumî sulh ve saadeti tesis edecektir.

Son sözüm şudur: Anadolu, bu harpte galip çıksa da devlet teşkilatında köylüler ve bütün işçiler lehine derin ve esaslı tebeddüller olmadıkça dökülen kanlar beyhude yere gitmiş olacaktır.

Sadreddin Celal

⁶⁸ Dinler.

“Kadınlarımız”

Atideki mektup “aydınlık” heyet-i tahririyesinin nokta-i nazarına tamamen tevafuk ettiği cihetle, aynen derc ediyoruz.

Muharrir yoldaş,

Şimdiden, kalplerimizde bir mevkii olan sevgili “aydınlık” da, bizi de, hem gönlümüze göre düşündüğünüzden ne büyük bir minnettarlık hissetmiştik. “içtimaî inkılab ve kadınlarımız” makalesi malul olduğumuz derdi, tam göbeğinden deşiyordu. . . Maatteessüf, her şeyin kibarlar, zenginler için olduğu zehabı içinde yetişmiş kişi zadeler, [111] ifşa edecek sathi tenkidata sevk etti. “ziya” isminde bir Bulgar gazetesi de, bunlara, propagandacı lisanıyla bir cevap verdi.

Meselenin alakadarlarından biri sıfatıyla bu lisanı çürük itirazatı ne derece vahi⁶⁹ bulduğumu yazmaktan kendimi alamadım.

İlim ile, tedkik ile alakası olmayan bu tenkidlere nazaran: güya Türk kadınları için, içtimaî inkılabdan evvel, daha pek çok yapılacak şeyler varmış; erkeklerin haiz olduğu, bir çok basit hukuktan biz henüz mahrum bulunuyormuşuz; bunlar evvela temin olunmalıymış; cehaletimiz izale edilmemiş ilh. . . Fakat halisane itiraf edeceğim: bu mütalaat safsatadan ibaret değilse, birçok hemşirelerimle beraber, ben manasını idrak edemiyorum. Hangi kadından bahsediliyor? Evvela onu anlayalım. Kanunda yazılı olan şeylere, pek o kadar aklımız ermez – fakat bildiğimiz ve gördüğümüze nazaran, Türk kadını bir değil ikidir. Birisi okuryazar, piyano çalar, şık giyinir, Avrupalı kadınlar gibi salonlarda misafir kabul eder. Büyük şehirlerde böylelerine çok rast gelinir. Bunu erkeklerden, hukukça ayıran farklar var ve düsturlarda mukayyed ise, kütüphane tozları altında kaybolmuşlardır; zira biz tatbikatta onlardan eser göremiyoruz.

Benim seviye-i içtimaiyemde olan diğer Türk kadını ise, her gün, umumun gözü önünde, ızdırab çeker, gözyaşları döker; sırtına kimin için bir çarşaf, midesini doyurmak için bir lokma ekmek tedarik edinceye kadar “ak ile karayı seçer” bu bir hakiki esirdir. Ah! Evet, biz cahiliz. . Bütün kanunlar bize karşı! Bütün itiyadat ve ananat bizim aleyhimize! Dünyayı yeni bir zaviye altından görenler, bize ellerini uzatmazlarsa, bu cehennem azabından kurtulmamızın imkanı yok. . .

Fakat yoksul kadının vaziyeti nerede başka türlü? Ve esaslı erkeklerimizin halinde bize gıpta ettirecek ne var? Unutmayalım ki, erkek de ikidir. Ve bunlardan yalnız biri okuryazar ve dilediği gibi yaşar? Diğeri bizi kadar cehalet ve sefalet içindedir. Varlıklılıarın, bî-çarelerin tahsil ve terbiyesiyle meşgul olduğu, bunun için bütçelere tahsisat ayırdığı, nerede ve ne zaman görüldü? En medeni memleketlerde bile, bu sınıf halk cehalet içinde puyan⁷⁰ değil mi? Buna rağmen inkılabları o yapıyor. Çünkü o bilmezse hissetmeyi de bilmez değil ya! Yalnız kendi muhitlerindeki erkekleri ve sefalete mahkûm kadınları, göz önüne getirerek, tenkidlerini yazan muharrir beyler ve hanımlardan sorarız: köylü ve amele sınıflarına mensup kadınlarla erkekler arasında, kayda değer herhangi bir fark görüyorlar mı? Görüyo[r]larsa – bu ihtimali müstebid buluyorum – “kadınlarımız” makalesi muharriri, büyük küçük bu gibi farkları izale etmiş

⁶⁹ Saçma, önemsiz.

⁷⁰ Koşmak, batmak, dalmak.

memleketlerin vukuatından alınmış misallerle bunun kadınların sefaletine çare-saz olduğunu göstermişti. O halde bu temenni edilen faydasız merhale neye? Böyle mühim bir fark görmüyorlarsa, içtimâî inkılâbı büsbütün red ediyorlar demektir. O halde bu dolambaçlı yoldan gitmeye ne hacet!

Hemşire selamları.

Muallime

Melahat Nuri

TÜSTAV

Marks'ın Akidesi ve Dernekçilik

Üç rub' asırdan beri Marks ve muakkiplerinin bütün gayreti, – çalışkan kitlelerin kendi tabii bir hareketi olan – bizzat amele hareketi ile ancak bir pişdar ekalliyetin fikri olan, inkılab-ı içtimaî fikrini, yekdiğere yaklaştırmak ve birleştirmek gayesine masruf olmuştu. Marks'tan evvel de komünistler vardı; fakat bunlar, bir sınıf olmak itibarıyla işçileri tanımıyorlardı; işçilerin tarihî vazifesi, bilhassa inkılab-ı içtimaiyi tahakkuk ettirmek olduğundan gafil idiler. Sınıfları nazar-ı dikkate almaksızın, [112] alel-ıtlak hüsn-i niyet sahibi tekml insanlara hitap ediyorlardı; tıpkı on sekizinci asır filozoflarının [...] dan istiane⁷¹ ettikleri gibi.

Marks kendini gösterince, her şey onunla değişiyor. İştirakiyûn beyannamesini açınız, ilk bahis bir inkılab-ı iktisadî tasviridir: bu canlı tabloda, küçük lonca sanatkârlığı ve köylü medeniyeti harabesi üzerinden – dağdalı, hummalı, mahreç⁷² ve temettü hırslarıyla, gözleri bulanık, fasıllı buhranlarla ve daimî menfaat tezadlarıyla kolu kanadı kırılan – büyük asrî sanayiinin nasıl yükseldiği ve her gün gittikçe umumileşen ve daha şuurlu bir hale gelen bir mücadele içinde, sermayedar sınıfına karşı amele sınıfının, hazırcılara karşı emekçilerin nasıl diş biledikleri, heyecanla takip olunur.

İkinci mebhas⁷³ın mevzuu – bilhassa mebdeinde – sıkı ve samimi bir tarzda komünizmi proletaryaya rabt etmektir: “inkılâpçılar ayrı bir fırka değildirler. . Umum proletarya menafiinden gayrı menfaatleri yoktur, proletaryayı taht-ı tabiyete almak kasdıyla ayrı prensipler vaz etmezler.”

İnkılâbın temel taşı amele hareketi – yani bugünkü sendikalizm – olduğunu, bundan iyi ifade etmek mümkün değildir. Asıl inkılâpçılarla diğer proleterler arasındaki yegâne fark, sadece, birincilerin esas olarak milliyetlerin fevkinde ve onlardan müstakil olan menfaatlere”, “daimi menfaatlere”, “umum hareketin menfaatlerine[“] kıymet vermeleridir. Mücadele eden proletaryanın “en ileri hizbi” olmak arzusunu beslerler. Yeni bir tabir kullanarak diyebiliriz ki bunlar proletaryanın “canlandırıcılarıdır”.

İnkılâpçıları kitlelerden uzaklaştırmaktan kat-ı nazar, Marksizm, bilakis onları daha ziyade yaklaşıyor. Dernekçilik ve inkılâpçılık her ikisi de bu yakınlıktan müstefid oluyorlardı: biri yükseklikten kazanıyor, diğeri derinlikten; birincisi inkılab mefkûresi itibarıyla, ikincisi amelî zekâ itibarıyla. . . Marksizm “nihai gaye” yi görüşünü getiriyor; sınıf cidalinin yalnız bir lonca cidali olmayıp bir siyasi cidal olduğunu öğretiyor. Fakat sendikalizmden nihai gayenin, ona isal eden faal hareket olmazsa, hiç bir kıymeti olmadığını; zira sınıf cidali, şeni olan ve insiyaki bir tarzda, ihtiyaçlarına tebean hareket eden kitlelerin şeni bir faaliyeti olduğunu öğreniyordu.

Birinci beynelmilede inkılâpçılarla dernekçiler ilk defa karşı karşıya geldiler. Beynelmilel, müesseselerinin – ve hassaten Marks'ın – fikrinde, gerek iktisadi gerek siyasi amele cemiyetlerinin bir muazzam demeti olmak icab ediyordu. Eğer nizamnameleri –

⁷¹ Dua, yardım etmek, yardım istemek.

⁷² Kaynak, çıkılacak yer.

⁷³ Kısım.

Marks'ın kaleminden çıktığı şekilde [1⁷⁴] mütalaa edilecek olursa Kautski'nin, eski, harpten evvelki Kautski'nin 1908'de atideki sözleri yazmakta haklı olduğu tasdik kılınır:

“Her şeyden evvel Marks'ın, beynelmilelde tamim etmek istediği teşkilat, dernek şeklinde olan idi; bu en az zamanda, büyük kitleleri müstemir⁷⁵ bir tarzda cem edebilmek kabiliyetini haiz yegâne şekil gibi görünüyordu. Zaten o, amele fırkasının kadrolarını sendikalar içinde müşahede ediyordu. Bu kadroları sınıf cidali fikriyle imla⁷⁶ etmek; sermayedar sınıftan mülkiyet hakkının nez⁷⁷ini ve proletaryanın istihlasını mümkün kılacak şeraiti teyakkun⁷⁸ etmeye onları hazırlamak en hummalı bir tarzda tahakkukuna çalıştığı mevad idi.”

Kautski'nin bu sfiri[tefsiri olmalı] alaka ile telakkiye şayandır. Ve bunu takip eden mütalaatta aynı derecede mühimdir. Kautski Marks'ın kendi telakki tarzını kabul ettirmekte pek büyük müşkülata maruz kaldığını isbat ediyor. Bir taraftan “ücretli işe ilişmedikleri için, derneklere nazar-ı hakaretle yukardan bakan inkılâpçıların mukavemeti; bir taraftan da sendikalistlerin mukavemeti onu karşılıyor:

“Sendikalar, Marks için, bil-naks bir gaye değildiler; yalnız gayeye hadim bir vasıta idiler; bu gayede sermayedar nizamına karşı sınıf mücadelesidir. Sendika reisleri, sendikaları bu hedeften teb'id⁷⁹ etmeye teşebbüs ettikleri zaman – bu isterse münhasıran şahsi esbabdan, isterse derneklere müteallik nukat-ı nazardan olsun – onlara karşı en azimkâr bir mukavemetle mukabele ederdi.

Marks'ın sendikalist düşünceleri, “sermaye” müellifinin beynelmilelin birinci kongresi (ceneve 1866) için tanzim ettiği raporun mütalaaıyla daha kuvvetle tebarüz eder. Bu vesika-i tarihiyede teşrih edilen nukatın hepsi derneklere mütealliktir: say'ın sermayeye karşı mücadelesi için olan gayretlerin beynelmilel tensiki; iş saatlerinin tenkısı; çocukların ve gençlerin işi; amele cemiyetleri (trad unyonlar).

[113]

Raporun “trad unyon” culuğa ait kısmı icaz⁸⁰kar bir kuvvet ve vuzuh ile yazılmıştır. Orada Marks “sermayenin müstebidâne emirlerine karşı mücadele eden amelenin kendi kendine yaptığı tecrübelerden doğan” işçi cemiyetlerinin; yavaş yavaş “kurun-ı vustaî nahiye ve belediyelerinin burjuvazi için olduğu gibi, amele sınıfının teşkilat merkezleri” mahiyetini ihraz ettiklerini, orada izah etmektedir. Bu cemiyetler sermaye ve say'ın karakol muharebeleri için elzem olmakla kalmayıp; ücretli iş tarzının ve sermayedar tahakkümünün tebdiline hadim uzuvlar olarak, bundan daha büyük bir ehemmiyeti haizdirler. Marks, derhal tesirini gösteren mücadelata hasr-ı mevcudiyet ederek; bizzat sermayedarlık nizamına karşı olan iktidarlarını,

⁷⁴ [1] bilhassa 3 ve 4 numarolu tbdlerinde: “bütün esaretin menbai işçinin sermaye tabiyetine vaz olunmamasındadır. Bunun için, işçilerin iktisadî kurtuluşu en büyük gaye olmağla bir vasıttan ibaret olan hareket-i siyasiye buna [...] etmelidir.” Bu ifadenin, kelime be kelime, manasına göre fırkanın sendikaya merbut olması lazım geliyor. Fakat marks'ın maksadı başka idi. O demek istemişti ki, siyasi inkılab hedef değildir. Böyle bir gaye ancak halkçılar için varid olabilir. Gaye-i iktisadî (bugün içtimaî diyoruz) inkılabdır diğeri bunun vasıtasıdır.

⁷⁵ Sürekli.

⁷⁶ Doldurmak.

⁷⁷ Çekip almak, kaldırmak, yok etmek.

⁷⁸ Tam olarak bilmek.

⁷⁹ Uzaklaştırma.

⁸⁰ Az sözle çok şey anlatmak.

layıkı vechile takdir etmemelerinden dolayı bunlara, tarizât⁸¹ta bulunmakta; istikbale nazaran – inkılapçı sendikalizmin de kabul edebileceği – bervech-i ati programı tavsiye etmektedir:

“Sermayedarlığın müz’ic⁸² manevralarına karşı, günü gününe olan aksülamellerinden maada, amele sınıfının kati kurtuluşundan ibaret olan büyük gayesi için, teşkilat mihrakları tarzında da şim[di]den sonra şuurlu bir tarzda ibraz-ı faaliyet etmeli. . . Bu istikamette vuku bulan her içtimai ve siyasi harekete zahir⁸³ olmalıdırlar. Kendilerini bütün amele sınıfının mümessilleri, pehlivanları add ve o sınıfla beraber mücahede ile, teşkilatlarına dâhil olmayanların da itimadını celb edecekler; en sefilâne kazançlar temin eden sanayii sıyanet ettikleri takdirde büyük amele kitleleri nezdinde, gayelerinin dar ve hodbin hududlar dâhilinde mahsur kalmayıp, hukukları ayaklar altına alınan milyonlarla proleterlerin kurtuluşunu istihdaf ettiği kanaatini uyandıracaklar.” Diyor.

Marks’ın sözlerini biraz uzunca zikr ettik. İkinci Beynelmilel’in Marksizm’den yaptığı tenkihat her tarafta gönüllere soğukluk iras etmişti. Pek çok dernekçiler ve pek çok sosyalistler Marks’ın akaid⁸⁴ini bir nevi parlmento sosyalizmi nazariyatı diye kabul ediyordular; hâlbuki bilakis o, amele sosyalizminin metin bir pervazıdır.

Otuz kırk seneden beri sermayeye karşı mücadelenin icabatı; hemen her tarafta, amele sınıfının siyasi teşkilatıyla, mesleki teşkilatı arasında bir ayrılık husule getirmiştir.

Bugün bilinmesi lazım gelen, her zamandan ziyade temerküz etmiş ve hiç bir silahın istimalinde mahzur görmeyen bir sermayedarlığa karşı mücadelenin, yarın bu iki mütemmim⁸⁵ teşkilatın yekdiğerine sıkı bir tarzda yaklaşmasını mucip olup olmayacağı meselesidir. Marks’ın hatırlattığımız fikirleri bu meseleyi layıkı vechile tenvir etmektedir.

* * *

Aydınlığın Tefrikası⁸⁶: 2

6-Sermaye. Şimdi sermayenin ne olduğunu açıkça, aşikâr bir surette görüyoruz. Her şeyden evvel sermaye muayyen bir kıymettir. Para ve makine, hammaddeler, fabrika binaları veyahut mevad-ı masnua şeklindedir. Yalnız sermaye öyle bir kıymettir ki, yeni bir kıymet, fazla kıymet istihsaline hizmet eder ve yarar. Şu halde sermaye, fazla kıymeti hâsıl eden bir kıymettir. Sermayedarlık istihsalı, fazla kıymetin istihsalidir.

Sermayedarlık cemiyetinde makineler ve fabrika emlaki sermayedir. Acaba bu makineler veya mülkler her zaman sermaye midirler? Elbette hayır! Eğer bir cemiyeti teşkil eden insanlar arkadaşça, yoldaşça beraber işleyip kendileri için istihsalde bulunurlarsa o vakit ne makineler ve ne de hammaddeler sermaye olmaz; çünkü bu makineler, hammaddeler ve saire bir avuç zengin için menfaatler hâsıl eden vasıtalar olmaktan uzaktırlar. Yani mesela makineler, sermayedarın mülk-i hususisi oldukları; ücret işini istismar ve nihayet fazla kıymet hâsıl etmek

⁸¹ Taş atmalar, sözle dokundurular.

⁸² Usandırıcı, rahatsız edici.

⁸³ Açık, belli.

⁸⁴ Akideler.

⁸⁵ Tamamlayan.

⁸⁶ İlavemizi bu sayıdan itibaren bazı sebeplerden dolayı tefrika suretinde neşredebizden karilerimizi haberdar ediyoruz.

için kullanıldıkları zaman sermaye olurlar. Bu kıymetin şekli ne olursa olsun bunun ehemmiyeti yoktur:

Bu kıymet sermayedarın istihsal vasıtaları ve iş kuvveti satın almasına yarayan madeni veya kâğıt para olabilir. Yahut bu kıymet işçilerin işlemesine yarayan makineler veya emtia imaline yarayan hammaddeler veyahut bilahare satılacak masnu mevad, yani emtia şeklinde de olabilir. Eğer bu kıymet, fazla kıymet istihsaline hizmet ediyorsa sermayedir.

[114]

Umumiyetle sermaye, örtüsünü, harici şeklini daima değiştirir. Bu tahavvülün ne suretle vuku bulmakta olduğunu gözden geçirelim:

1-Bir sermayedar daha iş kuvveti ve istihsal vasıtaları satın almamıştır. Fakat arzu ediyor ki işçi tutsun; makineler, birinci nevi ham mevad ve bol bol kömür alsın. Şimdilik elinde paradan başka bir şey de yok. İşte burada sermaye para örtüsüne bürünmüş olarak görülmektedir.

2-Bu para ile sermayedar pazara çıkar (tabii kendisi değil; bu işi için telefon, telgraf var[]). Burada vesait-i istihsalîye ve iş kuvveti satın alınır. Fabrikacı fabrikaya parasız döner, fakat para yerine işçileri, makineleri, hammaddeler ve mahrukatı vardır. Şimdi bütün bu saydıklarımızın hiç birisi bu dakikadan itibaren ticaret malı, emtia değildir: çünkü tekrar satılmayacaklardır. Para vesait-i istihsalîye ile iş kuvvetine tahavvül etti. Para örtüsü atılmıştır: burada sermaye sınaî sermaye şekline girmiştir.

Bundan sonra iş başlar. Makineler harekete gelir, çarklar döner, erkek ve kadın işçiler kan ter içinde işlerler, makineler köhneleşir, hammaddeler sarf edilir ve iş kuvveti sarf olunur.

3-Sonra bütün hammaddeler, bütün köhneleşen makine aksamı ve işi yapan iş kuvveti yavaş yavaş emtiaya, ticaret malına tahavvül ederler. Burada fabrika malzemesinin eşyalık örtüsü, sermayeden tekrar kalkar ve sermaye bir ticaret malı yığını olarak görülür. Bu emtia şeklindeki sermayedir. Ama bu istihsaliden sonra sermaye yalnız şeklini değiştirmekle kalmadı. Kıymeti itibarıyla büyüdü; zira istihsalin vuku bulunduğu müddet zarfında “fazla kıymet” kadar çoğaldı.

4-Sermayedar bu malları kendisi için imal ettirmez; Pazar için, satış için yaptırır. Ambarına yığılan satılmalıdır. Sermayedar pazara evvela alıcı olarak gitmişti; şimdi ise satıcı olarak gitmelidir. Bidayette elinde parası vardı. Ve emtia (iş vasıtaları) almak istiyordu. Şimdi ise bilakis elinde malı var ve para almak istiyor. Emtiası satılırsa sermayenin şekli tekrar emtia şeklinden para şekline geçer. Yalnız sermayedarın şimdi aldığı paranın miktarı, evvelce verdiği miktardan farklıdır; zira şimdi, bütün fazla kıymetin baliğ olduğu miktar mecmuu kadar çok ve büyüktür.

Sermayenin hareketi bu kadarla bitmiş olmaz. Büyüyen sermaye tekrar harekete sevk edilir ve tekrar fazla kıymetin büyük bir miktarı sermayeye konur. O da tekrar bir devr yapar, menfaat getirir bu suretle ve sermaye bir kartopu gibi mütemadiyen döner ve her dönüşünde daima çoğalan fazla kıymetin daha büyük bir miktarı, üzerinde yapışıp kalır. Yani kapitalist istihsalî büyür ve daima tevessü eder.

Sermaye bu suretle işçi sınıfından fazla kıymeti çekerek her tarafa yayılır. Süratle büyümesi de sermayelerin hususi hassalarındandır. Evvelce de bir sınıf diğer sınıf tarafından istismar edilirdi. Bil-farz kurun-ı vustanın kölelik devirlerinden bir çiftlik sahibini yahut bir esir sahibini göz önüne getirelim. Bunlar kölelerinin yahut esirlerinin arkalarında gezerlerdi. Bu kölelerin zahmet çekerek istihsal ettikleri her şey ya doğrudan doğruya sahipleri tarafından yahut bu efendilerin etrafını alan bir sürü dalkavuk ve kiliseliler tarafından, yenir, içilir, giyilir ve keyf edilirdi. O zamanlar emtia iktisadı pek zayıf idi; [115] satacak yer yoktu. Şayet köleler dağlar kadar ekin, et, balık ve ilh. . . istihsal etmeye icbar edilselerdi, bütün bunlar çürüdü. O devirde istihsal beyin ve uşaklarının ihtiyaçlarını giderecek kadar yapılırdı. Fakat bu hal kapitalizm devrinde büsbütün başka türdür. Kapitalizmde ihtiyaçları def etmek için değil, menfaat için istihsal edilir. Burada emtia satılmak ve menfaatler toplamak için imal edilir ve menfaat ne kadar çok olursa o kadar iyidir. Kapitalist sınıfının menfaat için çılginca didinmeleri hep bundandır. Bu hırsa, bu tamaa hiç bir hudut tasavvur edilemez; o sermayedarlık istihsalinin mihveri, en canlı kuvve-i muharrik⁸⁷ esidir.

7-Sermayedarlar Hükümeti. Kapitalist cemiyeti, yukarıda gördüğümüz vechile işçi sınıfının istismarı üzerine kurulmuştur. İnsanların küçük bir grubu her şeye hâkimdir; işçilerin ekseriyetinin hiç bir şeyleri yoktur. Sermayedarlar emrederler; işçiler itaat ederler. Kapitalistler soyarlar, işçiler soyulurlar. Sermayedarlık âleminin bütün ehemmiyeti de bu merhametsiz istismarını günden güne tevsi etmesindedir.

Sermayedarlık istihsalini fazla kıymet doğuran bir müessir⁸⁸ makinedir. Nasıl oluyor da böyle makine işlemekte devam ediyor? İşçiler bu muameleye nasıl rıza gösteriyorlar?

Bu suale yekten cevap vermek müşküldür. Suret-i umumiyede iki sebep gösterilebilir: evvela burjuvazi sınıfının teşkilat altına girmiş bulunması ve her kuvvetin bu sınıf elinde bulunması; saniyen işçilerin başlarında bulunanların ekseriya burjuvazinin elinde bulunması.

Burjuvazinin en emin vasıtası hükümet teşkilatıdır. Bütün kapitalist memleketlerde hükümet sermaye sahiplerinin bir ittifakı, bir birliğidir. Herhangi hükümeti göz önünden geçiresek nazırlar, yüksek memurlar, mebuslar her yerde aynı sermayedarlar, çiftlik ashabı, müessese sahipleri bankerler ve sadık ve iyi maaş alan ve korkudan değil, bilerek bunlara hizmet edenlerdir. . .

Bütün memleketi kaplayan ve onu ellerinde bulunduran burjuvaziye mensup ve bunlara mümasil eşhasın ittifakına hükümet denir. Bu teşkilatın iki maksadı vardır: amele-i daire-i itaatte bulundurarak işçi sınıfından fazla kıymet kazanmayı taht-ı emniyete almak; mümasil teşkilatlarla (diğer burjuva hükümetler) alınan fazla kıymetin taksimi dolayısıyla mücadele etmek.

Bunlara karşı şu tarzda itiraz edilebilir:

Diyorsunuz ki, hükümet tamamen sermayedarların menfaatleri esası üzerine istinad eder. Fakat bakınız; sermayedar memleketlerin hepsinde fabrika kanunları yapılıyor. Çocukları çalıştırmak ta tamamen men ediliyor veyahut tahdid olunuyor. İş müddeti eskisine nazaran kısaltılıyor. Bil-farz ikinci Vilhelm devrinde Almanya'da ameleler sigorta ediliyorlardı.

⁸⁷ Harekete getiren, hareket veren, teşvik eden.

⁸⁸ Tesirli.

Sermayedar memleketlerin hepsinde işçilerin istifade ettikleri şimendiferler yapılıyor. Şehirlerde su yolları inşa olunuyor, kanallar açılıyor. Bütün bunlar herkes içindir. Sermayedarların hâkim olduğu hükümetlerde, fabrikalara ait kanunlara riayet edilemediği takdirde fabrikacı da cezalandırılır.

Fakat bu gibi itirazlar doğru değildir. Şüphesiz bazen burjuva hükümetleri işçi sınıfı için faydalı olan kanunlar ve nizamlar çıkarır. Fakat bu bizzat burjuvazinin öz menfaati için yapılır. Mesela şimendiferler misalini alalım. Şimendiferlerle işçiler de gidip gelirler ve demiryollar işçilere de faydalıdır. Fakat bu şimendiferler işçiler için yapılmaz. Tüccarlara, fabrikacılara mallarını, hamulelerini nakl, askeri kıtalar sevk etmek, işçiler getirmek ve ilh. . . için şimendiferler lazımdır. Sermayeye demiryolları lazımdır; onları yaparken yalnız kendi menfaatlerini göz önünde [116] bulundurur. Demiryolları işçiler için de faydalıdır. Fakat bunun için yapılmaz. Şehirlerin temizlenme (tenzifat) işlerini, hastahaneleri de bir gözden geçirelim. Burjuva idaresi işçi mahalleleri için de uğraşır. Fakat şehirlerin merkezindeki burjuvazi mahallelerine nazaran işçi mahalleleri pislik, süprüntü yığınları ve hastalıklarla doludur. Mamafih ne de olsa, yine, burjuvazi bir şey yapıyor. Ne için? Çünkü böyle yapmasa hastalıklar ve sâri marazlar bütün kaplayacak ve burjuvazi de işçilerle beraber bu tehlikelere maruz kalacaktır.

Diğer bir misal: son rub asırda Fransa’da işçiler burjuvaziden çocuk doğumunu suni surette tahdid etmeyi öğrendiler: ya hiç çocuk doğurtulmuyor yahut ikiden fazlasına meydan verilmiyor. İşçiler arasındaki ihtiyaç ve sefalet ok kadar büyüktür ki kalabalık bir aile geçindirmek ya pek müşkül veya hemen hemen gayr-i kabildir. Bunun neticesi Fransa nüfus-ı umumiyesinin hemen hiç yükselmemesi oldu. Fransa burjuvazisi asker azlığına uğradı. Feryada başladı: “millet mahvoluyor, almanlar bizden seri çoğalıyorlar, onların daha fazla askeri olacak!” şunu da söyleyelim ki, askere gelenler de seneden seneye kıymetlerini kaybediyorlardı: kısa boylu, zayıf göğüslü ve güçsüz kuvvetsiz idiler. Birdenbire burjuvazi “sahi⁸⁹” oldu: bizzat kendisi işçi sınıfının halini iyileştirmek için uğraşmaya başladı. Bu suretle işçiler biraz iyileşecekler ve fazla çocuk dünyaya getireceklerdi. Zira, tavuk kesilirse artık yumurtlamaz!

Bu misallerin hepsinde burjuvazi işçiler için faydalı olan tedbirlere tevessül ediyor. Bununla beraber yine kendi menfaatlerini takip ediyor. Fakat işçiler için faydalı olan bu tedbirlerin işçilerin tazyikiyle kabul edildiği zamanlar da vardır. “fabrika kanunları” gibi kanunlar her tarafta ancak bu suretle kabul ettirilmişdir. İngiltere’de ilk iş müddetinin azaltılması – günde 10 saate – bu suretle olmuştur. İşçilerin muarızları bu gibi hallerde şöyle hesaplarlar: “yarın iki mislini vermektan ve başımı da tehlikeye koymaktan ise bugün kabul etmek daha iyidir.

Kapitalist hükümeti burjuvazinin yalnız en büyük ve en kuvvetli bir teşkilatı değildir, aynı zamanda bir çok şubeleri ihtiva eden ve bu şubelerle memleketin her tarafına eli yetişen en muğlak, en karışık bir teşkilatıdır.

Kapitalist devletlerin en iyi icra vasıtaları ordu, polis ve jandarma, hapishaneler ve mahkemeler ve bunların muavin-i bî-nihaye uzuvlarıdır.

⁸⁹ Cömert, eli açık.

Kapitalizmin bu maddi vesaitinden başka manevi vesaitini bilhassa üç noktada toplayabiliriz: mektep, mabed, matbuat. . .

8-Kapitalist nizam-ı içtimaisinde tezadlar. Şimdi burjuva, kapitalist cemiyetinin iyi tesis edilip edilmediğini tedkik etmek lazımdır. Her şey, bütün parçaları birbirine iyice uygun olduğu, tetabuk⁹⁰ ettiğini zaman iyi ve sağlam olur. Bir saat makinesi alalım bu saat ancak bir çarhı diğer bir çarha, bir dişi diğer bir dişe uygun olduğu zaman doğru ve bozulmaksızın işler.

Şimdi sermayedar cemiyeti gözden geçirelim: kolaylıkla göreceğiz ki, kapitalist cemiyeti zahiren görüldüğü gibi kuvvetli ve sağlam bina edilmemiştir; bilakis pek büyük tezadlar ve çatlaklar arz etmektedir. Her şeyden evvel kapitalizmde teşkilat altına alınmış, organize edilmiş bir istihsal ve tevzi-i mahsulât yoktur, belki bir “istihsal anarşisi”, bir istihsal herc ü merci vardır. Bu ne demektir? Yani her sermayedar müteşebbis (yahut her kapitalist [117] birliği) diğerlerinden ayrı, başlı başına emtia imal eder. Kendisine ne kadar ve ne lazım olduğunu hesap eden bütün cemiyet değildir. Bilakis fabrikacılar sadece daha fazla menfaat alabilmeyi ve rakiplerini pazarda mağlup edebilmeyi hesap ederek istihsal yaptırırlar. Bu sebeple bazen fazla emtia istihsal edilir (tabii harpten evvel). Bu takdirde bu emtia hiç bir yere satılıp gönderilemez. (işçiler satın alamazlar: kâfi paraları yoktur) sonra bir buhran başlar: fabrikalar kapatılır, işçiler sokaklara atılır. İstihsal anarşisi kendisiyle beraber pazarda mücadeleyi de birlikte getirir. Herkes diğerinin elinden (alıcısı) kapmak, onları kendi tarafına çekmek ve pazara hâkim olmak ister. Bu mücadele muhtelif şekiller, muhtelif tarzlar alır. İki fabrikacı zümresinin kendi aralarında mücadelesiyle başlar ve bütün cihandaki pazarların taksimi için kapitalist devletlerin cihan harbiyle biter. Bu yalnız kapitalist cemiyeti aksamının rabitasızlığı neticesini vermez; belki o aksamın doğrudan doğruya çarpışmasına müncer olur.

Şu halde kapitalizmin bozukluğunun birinci sebebi, buhranlar, rekabet ve harplerle tezahür eden istihsal anarşisindedir. Kapitalist cemiyetinin bozukluğunun ikinci sebebi, sınıfı kuruluşundadır. Kapitalist cemiyet bir değildir, iki cemiyete ayrılmıştır: kapitalistler, işçiler ve yoksullar. Bunlar birbirleriyle daimî, arası bulunmaz ve asla nihayet bulmaz bir adavet⁹¹ ve mücadele halindedirler. Bu adavetin şekil ve sureti sınıf mücadelesidir. Burada da görüyoruz ki, kapitalist cemiyetinin muhtelif kısımları yalnız birbirine uygun, mutabık olmamakla kalmıyor, bilakis sonu gelmez tezadlar içinde bulunuyorlar.

Kapitalizm inihal edecek midir, etmeyecek midir? Bu sorunun cevabı şuna bağlıdır: kapitalizmin zamanla yaptığı tekâmülünü tedkik eder ve bozukluğunun günden güne azaldığını görürsek uzun ömrü için bir “yaşa!” diyebiliriz; fakat bilakis kapitalist cemiyetin aksamının zamanla gayr-ı kabil izale bir surette gittikçe çoğalan bir şiddet ve kuvvetle birbiriyle çarpıştığını ve bu cemiyetteki çatlakların önüne geçilemeyecek surette bir uçuruma tahavvül ettiğini görürsek kendisine bir “rahmet” okuyabiliriz.

Şu halde kapitalizmin tekâmülü meselesi tedkik edilmek lazımdır.

Birinci bab için edebiyat: A. Boğdanof: “muhtasar ilm-i iktisad” – K. Kautski: “Karl Marks’ın iktisadî talimi” – K. Kautski: “erfurt programı” - F. Engels: “aile, hususi mülkiyet ve devletin menşei” – F. Engels: “hayalden ilme”.

⁹⁰ Uygunluk.

⁹¹ Düşmanlık.

Kapitalist Nizam-ı İctimaîsinin Tekâmülü

9-Küçük ve büyük işletme arasında mücadele. 10-proletaryanın metbuiyet⁹²i, ihtiyat ordusu, kadın ve çocuk işi. 11-İstihsal anarşisi, rekabet, buhranlar. 12-kapitalizmin tekâmülü ve sınıflar sınıf tezadlarının şiddetlenmesi. 13-sermayenin tekâsüf ve temerküzü sosyalizmin şeraitinden.

9-Küçük ve büyük işletme arasında mücadele (şahsi iş mülkiyeti ile kapitalist işsiz mülkiyeti arasında).

A)sanayide küçük ve büyük işletme arasında mücadele – bazen içinde on binlerce işçi çalışan, fevkalade büyük ve güzel makineleri bulunan fabrikalar evvelden beri mevcudda değildi. Bunlar yavaş yavaş vücuda gelmişler ve hemen kâmilen mahvolan el işçiliği ile küçük sanayiden arta kalmış olanlarından büyümüşler. Bunun ne için böyle olduğunu anlamak için her şeyden [118] evvel hususi mülkiyet ve emtia iktisadında alıcılar için mücadelenin, yani rekabetin gayr-ı kabil-i ictinab olduğunu göz önünde bulundurmak lazımdır. Bu mücadelede kim muzaffer olur? Alıcıyı kendisi için kazanabilen ve bu müşteriyi kendi rakiplerinin (muhasım) elinden alabilen. Fakat bir alıcıyı ancak emtiayı daha ucuz satmakla kazanmak kabildir[*⁹³]. Acaba daha pek ucuz fiyatlarla kim satabilir? İşte her şeyden evvel bu suale cevap verilmek lazımdır. Aşikârdır ki, daha büyük fabrikacı küçük fabrikacı ve el işçisinden ziyade ucuz satabilir. Zira meta ona daha ucuza mal olur. Büyük işletmenin burada ötekine nazaran birçok muhassenat⁹⁴ ve faydaları vardır. Her şeyden evvel, bilhassa kapitalist müteşebbis, daha iyi makineler vaz eyleyecek, daha iyi aletler ve daha iyi tesisat kullanabilecek bir vaziyettedir. El işçisi ve küçük sanatkâr zahmet ve zaruretle geçiniyor ve el ile idare edilen makinelerle işliyor? Büyük, güzel makineleri düşünemez; çünkü parası, vesaiti yoktur. Küçük kapitalist de en yeni makineleri kullanabilecek vaziyette değildir. Demek oluyor ki işletme ne kadar büyük olursa [teknik] de o kadar mükemmel, iş o nisbette mahsuldar olur ve metain, malın her parçası da müteşebbise o kadar ucuza mal olur.

Hatta Amerika ve Almanya'nın büyük fabrikalarında her fabrikanın kendi fenni laboratuarları vardır. Bu laboratuarlarda ardı arası kesilmeksizin yeni ıslahat ihtira'⁹⁵lar o müesseselerin esrarıdır ve yalnız onlar bundan istifade ederler. Küçük el işi tarz-ı istihsalinde, herhangi bir meta başlangıçtan nihayete kadar aynı bir işçi tarafından imal edilir. Makine işinde ve çok işçiler olduğu zaman biri yalnız bir kısmını, diğeri başka bir parçasını, üçüncü biri bir üçüncü kısmını ve ilh. . . yapar. Burada iş çok daha süratli gider (buna “taksim-i mesai”, yahut “iş bölümü” denir). Bunun ne gibi faydaları, ne gibi muhassenatı olduğunu 1908'de yapılan bir Amerika istatistiğinden anlamak kabildir. 10 saban imali için el işi ile imalinde iki işçi çalışmış ve bunlar 11 muhtelif iş görmüşler, 1180 saat işlemişler ve 54 dolar almışlar. Aynı şey makine ile imal edildiği zaman 52 işçi (işçi ne kadar çok olursa iş de o kadar çok muhtelif olur) çalışarak 97 muhtelif iş görmüşler, 37 saat 28 dakika işleyerek 7,9 dolar almışlar. (Bin-netice ötekisiyle

⁹² Birisine tabi oluş, kendine bağlı olması.

⁹³ [*] burada harpten evvelki hal mevzu-ı bahistir. Harpten sonra satıcı alıcının arkasından değil, bilakis alıcı satıcının arkasından koşar.

⁹⁴ Üstünlük, faydalı işler.

⁹⁵ Keşif, icat.

kıyas edilemeyecek kadar az zaman sarf edilmiş ve pek ucuza mal olmuştur) 100 100 parça saat çarkı imalinde; el işinde: 14 işçi, 453 muhtelif iş, 341866 iş saati, 80822 dolar. Makine ile 10 işçi, 1088 muhtelif iş, 8343 iş saati, 1799 dolar. 500 yardalık ve murabbalara taksim edilmiş kumaş imali: el işi: 13 işçi, 19 ameliye (muhtelif iş) 7534 iş saati, 1356 dolar. Makine ile 1252 işçi, 43 ameliye, 84 iş saati, 681 dolar. Bu hususta daha birçok misaller söylenebilir. Bundan başka birçok istihsal şubası, lokomotifler inşası, zırhlılar ve meadin gibi yalnız yüksek teknikle işlenebilir. Şubeler küçük müteşebbislerle el işçilerine katiyen gayr-ı müsaittir.

Büyük işletme her tarafta kazanır: binalar, makineler ve hammaddeler de ışıktadır, teshin⁹⁶ ve iş kuvvetlerinde, artıkları kıymetlendirmede ve ilh. . Farz ediniz ki, bin tane küçük imalathane ve bütün bu bin imalathanelerin hepsi kadar istihsal eden bir büyük fabrika var; bir büyük bina yapmak bin tane küçük yapmaktan kolaydır. Hammaddeler bin imalathanede fazla sarf edilecektir. (çünkü mahvolacak, gayr-ı kabil-i istimal bir hale girecek ve israf edilecektir); büyük bir fabrikayı ışıktandırmak ve ısıtmak, bin küçük kulübeden kolaydır; tertib etmek, temizlemek, muhafaza ve nezaret altında bulundurmak, ıslah ve tamir ve ilh. . de çok daha kolaydır. Hülâsa büyük müessese ve işletmede her sahada “ekonomi” kelimesiyle ifade edilen iktisad yapılır. Hammaddeler ve diğer istihsal için lüzumlu diğer mevad satın alınmasında da büyük işletme daha faik ve faydalıdır. Toptan alıfta hem daha ucuz, hem de [119] iyi cins meta alınır. Bundan başka büyük fabrikacı pazarı daha iyi tanır; o nerede ve nasıl daha ucuz satın alınacağını bilir. Küçük işletme satışta da zararda ve geridedir. Büyük müteşebbis yalnız nerede daha pahalı satılacağını bilmekle kalmaz (bunun için seyyah ajanlar kullanır, bütün emtia talepleri haberlerinin geldiği borsa ile münasebette bulunur, hemen bütün cihan ile münasebeti vardır); bundan maada uzun zamanda bekleyebilir. Faraza emtiasına verilen fiyatlar pek dūn olursa fiyatların tekrar yükseleceği zamanı bekleyerek bu emtiayı depolarda bekletebilir. Bunu küçük bir sanatkâr yapamaz. O sattığı ile yaşar. Metaı sattı mı, aldığı parayı derhal hayatı için sarfa başlar; fazla olarak ona bir şey kalmaz. Bu sebeple ne suretle olursa olsun satmaya mecburdur, yoksa açlıktan ölür. Aşıkârdır ki, bu gibi şerait altında pek çok zahmet çeker.

Nihayet büyük işletmenin (kredi – itibar) işinde de diğer bir faikiyeti ve faydası vardır. Büyük müteşebbisin müstacelen paraya ihtiyacı olsa, o bu parayı her vakit bulabilir. “Emin bir firmaya” her banka, hem de ucuz faizlerle, ikraz yapar. Küçük sermayedara ise bilakis kimse emniyet etmez, etse bile ondan insafsız ve muhtekirâne yüksek faizler ister. Bu suretle küçük müteşebbisler kolayca muhtekirlerin pençesine düşerler.

Büyük iktisadın bütün bu faydaları bize küçük istihsalin ne için bir kapitalist cemiyette gayr-ı kabil-i ictinab bir surette mahvolduğunu izah ediyor. Büyük sermaye diğerini ezer, mahveder ve bu küçük sermayenin sahibini bir proletere, bir serseriye kalb eder. Tabii küçük sanatkar kendini hayata bağlamaya çalışır, bütün kuvvetlerini bir araya toplamak suretiyle mücadele eder, bizzat işler ve işçilerini, ailesi efradını kudretlerinden fazla çalışmaya icbar eder; fakat nihayet mevkiini büyük sermayeye terke muztar⁹⁷dır. Ekseriya zahiren müstakil görünen bir sanatkârla karşılaştığımızı zannederiz. Hâlbuki hakikatte bu sanatkârlar büyük kapitalistlere tabi olup onlar için çalışmakta ve onlarsız bir adım atamamaktadırlar. Küçük müteşebbis ekseriya murabahacıların esiridir: küçük işletme ashabının istiklali yalnız zahiridir,

⁹⁶ Isıtma.

⁹⁷ Zorlanmış.

çünkü onlar yalnız bu kan emiciler için işler ve çalışırlar. Kâh emtiasını birden satın alan satıcının, kâh malını satılmaya verdiği mağazaların esiridir. Yalnız zahiren müstakil görünür; fakat hakikatte sermayedar müesseselerin bir ücret işçisi haline inkılab etmiştir. Bazen kapitalistin bu küçük işletme erbabına hammaddeler ve aletler verdiği de vaki olur. Burada görülüyor ki, küçük iş sahipleri sermayenin birer adi peyki, birer basit ilave ve zamimleri haline girerler. Sermayenin boyunduruğu altına girmenin diğer suretleri de vardır: büyük müesseseler etrafında ekseriya küçük tamirhaneler kurulur. Bunlar o fabrika makinesinde bir vidacıktan, o fabrikanın birer parçacığında başka bir şey değildir. Burada da bu küçük müesseseler zahiren müstakildirler. Bazen iflas ve mahv ettirilen küçük sanatkârların, küçük el işçilerinin, ev işçilerinin, tüccarın ve küçük sermayedarların bir istihsal ve ticaret şubesinden büyük sermayenin o kadar kuvvetli ve kudretli olmadığı diğer birine geçtiklerini görmek kabildir. Bu suretle iflas eden bilhassa küçük sanatkârlar ekseriya küçük tüccar ve sokak satıcısı ve ilh. . olurlar. Bu suretle büyük sermaye, küçük istihsali her yerde adım adım takip ederek mahv etmektedir. İşte böylece, binlerce, hatta bazen on binlerce işçileri olan büyük müesseseler meydana geliyor. Büyük sermaye cihan hâkimi oluyor. Şahsî iş mülkiyeti ortadan kalkıyor ve onun yerine büyük kapitalist mülkiyeti geçiyor.

(mabadi var)

[120]

Göl Saatleri . .

Ahmed Haşim Bey'in bu isimle neşrettiği mecmua-i işarı okuduk, daha doğrusu tekrar okuduk, çünkü buradaki şiirlerin bir kısmını zaten sekiz on sene evvel okumuştuk. Fakat itiraf ediyoruz ki anlamakta güçlük çektik. . . Ve ilk gençliğimizde, Arabî ve Farsî derslerine lüzumu kadar ehemmiyet vermediğimize, hatta “Tuhfe⁹⁸-i Vehbi” yi ezberlemediğimize bin kere pişman olduk.

Sözlerimi mübalağalı buluyorsanız, şu mısraları okuyunuz:

İsyan mevc⁹⁹ zahire¹⁰⁰ ettikse vakf-ı guş¹⁰¹

Bir cilvegâh-encüm-i lerzan-ı şam iken. . .

Mer'î miyan-ı sine-i yeldada yerleri. . .

Hâlbuki edebiyatımız, - nesirde olduğu kadar nazımda da – büyük bir sadeliğe doğru gidiyor, bu cereyana tabi olmayanları sürüp götürüyor ve bunda çok haklıdır. Ömer Seyfeddin merhumun, Yahya Kemal'in, Halid Fahri'nin, A. Seyfettin'in ve diğer yeni şairlerimizin yazılarını okuyanlar; Arapça ve Acemce kelime ve terkiib yığınları içinde boğulmadan çok kıymetli ve yüksek eserler meydana getirmek kabil olduğunu şüphesiz tasdik ederler.

Ahmed haşim bey'in şiirlerini, bazıları, son asrın en büyük şairi olan müteveffa (emil verharn) in şiirlerine benzetiyorlar. Fakat biz – ne yalan söyleyelim – ne şekil ve ifade, ne de mana ve ruh itibarıyla – (Les Forees tumultucuses – Les Villes tentaculaires) şairinin yirminci asır hayatının en canlı sahnelerini, işçi hayatının bütün safhalarını harikulade bir kudretle tasvir eden şaheserleri arasında uzak ve yakın hiç bir münasebet bulamıyoruz. Mamafih bütün bu tenkidlerimizden haşim bey'in şiirlerinin kıymeti olmadığı manası çıkarılmasın. . . Şüphesiz, göl saatlerinde, gayet güzel hayaller, çok muvaffakiyetle tasvir edilmiş küçük levhalar, ve yollar ve “o belde” gibi bize (hanri durenye) nin bazı şiirlerini hatırlatan melul, ince, zarif serbest müstezat nazımlar vardır.

Pek yazık ki bizde, içtimaî hayatın en canlı sahnelerini tasvir eden ve bütün halk kitlesini galeyana getirecek – bizzat haşim bey'in tabiri vechile – müşterek bir heyecanla titretecek şiirler hala mevcut değildir. Yeni devrin Tevfik Fikret'i daha henüz kendini göstermedi.

Bu eserleri kimden ve bu şairleri daha ne vakte kadar bekleyeceğiz?

İlk Gençlik:

İbrahim Alaaddin Bey: çocukluk kadar dikkat ve ihtimama şayan bir terbiye devresi olduğu bugün bütün terbiyeciler tarafından tasdik edilen (ilk gençlik) hakkında yazılan eserleri hülasa ederek (ilk gençlik hakkında ruhiyat ve terbiye tetkikleri) ismiyle küçük bir kitap neşretmiştir.

⁹⁸ Hediye.

⁹⁹ Dalga, devir, titreşim.

¹⁰⁰ Dalga, coşkun..

¹⁰¹ Kulak.

Memleketimizde bugüne kadar mevzu-ı bahs edilmeyen böyle mühim bir terbiye meselesi ilk defa olarak tedkik ve tettebbu eden bu kıymetli eseri muallime ve muallim arkadaşlarımızın ve bütün ebeveynin büyük bir merak ve alaka ile okuyacakları şüphesizdir.

Tedrisat Mecmuası:

Karilerimize hararetle tavsiye ettiğimiz bu kıymetli mecmuanın 60 ıncı numerosunda bilhassa İbrahim Alaaddin Bey'in (felsefe ve terbiye-i şebab), Münir Mazhar Bey'in (Froyd ve psiko-analiz) isimlerindeki makaleleriyle Harun ür Reşid Bey'in Salih Zeki merhum hakkındaki ihtisasatı cidden şayan-ı mütalaadır.

Müdür-i Mesulü: Sadreddin Celal

TÜSTAV